

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM AİLE HUKUKUNDA KOCANIN NAFKA YÜKÜMLÜLÜĞÜ
VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Rüveyda KARAOĞLAN

DENİZLİ

2024

BEYAN

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Rüveyda KARAOĞLAN

TEŞEKKÜR

Lisans döneminden tezin hazırlanmasına kadar ilminden istifade ettiğim, tezin hazırlanmasında ve Őekillenmesinde büyük katkı ve desteklerini gördüğüm saygıdeğer danıŐman hocam Doç. Dr. Mustafa TÜRKAN'a, görüş ve önerileriyle tezin olgunlaŐmasına büyük bir katkı sağlayan kıymetli hocam Adnan KOŐUM'a, manevi desteğini her zaman hissettiğim çok değerli yol arkadaŐım Nuri KARAOğLAN'a, bu çalışmaya baŐlamamda ve bitirmemde motivasyon kaynağım olan canım annem Emine AYDIN ve babam Halit AYDIN'a ayrıca eğitimim süresince bana katkı sağlayan herkese ayrı ayrı teşekkür eder minnet ve Őükranlarımı sunarım.

Rveyda KARAOğLAN

ÖNSÖZ

Hukuk kuralları bireylerin birbirleriyle sağlıklı ilişkiler kurup bu ilişkileri sürdürebilmeleri için belirlenmiş sınırlardır. Bu sınırlar her bir ferdin toplum içindeki hak ve sorumluluklarını da belirler. Bu amaçla İslam hukuku, Kuran ve Sünnet ışığında bireylerin değişen ve gelişen ihtiyaçlarına hakkaniyete uygun kurallar getirmiştir. Aile hukuku alanındaki düzenlemelerin en önemlisi de nafakadır.

İslam hukukunda boşanma sonrası nafaka, iddet süresi ile sınırlandırılırken, günümüz medeni hukukta boşanma sonrası nafakanın belirli bir süresinin olmaması tezimizin asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda, boşanma sonrası nafaka mükellefiyetinin İslam hukukunda ve Medeni hukuktaki farklılığını karşılaştırmayı ve medeni hukuktaki süresiz nafaka uygulamasının kişiler üzerindeki mağduriyetlerini ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi ve önemi üzerinde durduk. Birinci bölümde genel olarak nafaka kavramını açıklayarak, günümüz hukukundaki kavramlarla mukayese ettik. Ayrıca İslam hukukunda yer alan nafakayla ilgili kavramlardan olan mehir ve mut'a konusuna değinerek mer'i hukuktaki karşılığını bulmaya çalıştık. Türk Medeni hukukundaki tedbir, iştirak, yoksulluk ve yardım nafakalarına yer vererek, İslam hukukundaki benzerlik ve farklılıklarını tartıştık. Nafakanın kapsamı ve çeşitlerinden bahsederek evlilik nafakası, konumuzun temelini teşkil ettiği için, ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştık. Hısımlık ve mülkiyet konuları da nafaka konusunun içine dâhil olduğu için kısaca değinmekle yetindik. Birinci bölümün sonunda İslam hukukunda nafakayla ilgili kavramların, günümüz hukukunda benzerlik gösterdiği karşı kavramları bulmaya çalışarak, konunun zihinlerde daha iyi yer edinebilmesi için tablo haline getirdik.

İkinci bölümde kocanın evlilik içinde ve evlilik sonrasında nafaka yükümlülüğü başlığı altında nafakanın İslam hukukunda kurallarını inceledik. İddet konusu boşama sonrası nafakanın temelini oluşturduğu için iddet konusuna, kapsamına ve çeşitlerine değinerek açıklamaya çalıştık.

Üçüncü bölümde günümüzde süresiz nafaka uygulamasının eksiklerini, boşanan bireylerin mağduriyetini ve uygulamanın dezavantajlarını ortaya koyup hakkaniyetli

özümler üretmeye çalıştık. Sonuç bölümünde İslam hukuku ve mer'i hukuktaki uygulama yöntemleri tartışılmış, kişilerin mağduriyetlerini en aza indirecek çözüm yolları aranmıştır.

Rüveyda Karaoğlan

DENİZLİ 2024

Tezin Başlığı: İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü ve Günümüze Yansımaları

Tezin Yazarı: Rûveyda Karaoğlan

Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Türkan

Kabul Tarihi: 08.11.2024

Sayfa Sayısı: 74

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı: İslam Hukuku

Bu çalışma İslam aile hukukunda kocanın nafaka yükümlülüğünü ve günümüz medeni hukukunda nafaka uygulamasını incelemektedir. Bu bağlamda nafaka kavram olarak ele alınmış, boşanma sonrası nafaka daha net anlaşılması için İslam hukukunda nafakanın şartları ve İddet kavramı; Medeni hukukta tedbir, iştirak ve yoksulluk nafakası kavramları çalışmaya konu olmuştur. Evlilik nafakası detaylı olarak incelenmiş, kocanın nafaka yükümlülüğünün şartları, evlilik nafakasını düşüren haller, boşanma sonrası iddet nafakası ve çeşitleri üzerinde durulmuştur. Özellikle sıkça tartışmalara konu olan günümüz nafaka uygulamasındaki ‘süresiz nafaka’ meselesindeki pürüzler ve boşanan bireylerin mağduriyetleri ortaya konmaya çalışılmış, bu konuya İslam hukukundaki nafaka uygulaması ışığında çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Nafaka, Medeni Hukuk, İddet

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tez Özeti

Title of the Thesis: Husband's Alimony Obligation in Islamic Family Law and Its Reflections on Today	
Author: Rveyda KARAOĞLAN	Supervisor: DoÇ. Dr. Mustafa Türkan
Date: 08.11.2024	Nu. of pages: 74
Department: Basic Islamic Sciences	Subfield: Islamic Law
<p>This study examines the husband's alimony obligation in Islamic family law and the alimony practice in today's civil law. In this context, alimony was first addressed conceptually. Then, in order to understand alimony applied after divorce more clearly, the conditions of alimony in Islamic law and the concept of iddah were examined. In addition, the concepts of precautionary, participation and poverty alimony in civil law were also the subject of the study. Thus, marital alimony was examined in detail, and the conditions of the husband's alimony obligation, the situations that reduce marital alimony, iddah alimony after divorce and its types were emphasized. The main purpose of this study is to reveal the problems in the application of "indefinite alimony", which is frequently discussed today, and the grievances experienced by divorced individuals. For this reason, the alimony practice in Islamic law was explained in detail and an attempt was made to develop solution suggestions for the current issue.</p>	
Keywords: Islamic law, Alimony, Civil law, Violence	

KISALTMALAR

b. : bin, ibn (Oğlu)

b.y. : Basım Yeri Yok

bkz. : bakınız

c : Cilt

çev. : çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

HMK : 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu

Hz. : hazreti

Md : Madde

no : numara

nşr. : Neşreden

r.a : radiyallahu anh

t.s : tarihsiz

t.y : tarih yok

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : tahkik eden

TMK : Türk Medeni Kanunu

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

vs. :Vesaire

y.y :

yayıncı

yok

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU.....	1
2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMAÇLARI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI.....	3
4. KONUYLA İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
NAFAKAYA İLİŞKİN KAVRAMLARA GENEL BAKIŞ.....	6
1. Nafakanın Tamamı Ve Mahiyeti.....	6
2. İslam Hukukunda Nafakayla İlgili Kavramlar.....	8
2.1. Mehir.....	8
2.2. Mut'a.....	12
3. İslam Hukukunda Nafakanın Çeşitleri.....	14
3.1. Evlilik Nafakası.....	14
3.1.1. Evlilik Nafakasının Kapsamı ve Miktarı.....	15
3.2. Hısımlık Nafakası.....	22
3.2.1. Hısımlık Nafakasının Şartları.....	24
3.3. Mülkiyet Nafakası.....	25
4. Türk Medeni Hukukunda Nafaka.....	27
4.1. Tedbir Nafakası.....	27
4.2. Yoksulluk Nafakası.....	29
4.3. İştirak Nafakası.....	30
5. Mer'i Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Nafaka Terimleri.....	32
İKİNCİ BÖLÜM.....	37
İSLAM HUKUKUNA GÖRE KOCANIN EVLİLİK İÇİNDE VE EVLİLİK DIŞINDA NAFAKA YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....	37
1. Nafaka Yükümlülüğünün Delilleri.....	37
1.1. Kuran-ı Kerim.....	37

1.2.	Sünnet	38
1.3.	İcma.....	39
1.4.	Kıyas ve Akıl	39
2.	Kocanın Nafaka Yükümlüsü Olmasının Şartları	40
2.1.	Akıllı Olmak.....	41
2.2.	Ergen Olmak.....	41
2.3.	Kocanın Nafakayı Karşılatabilecek Yeterlilikte Olması	42
3.	Nafakanın Takdir Şekli (Edâ).....	42
3.1.	Nafakanın Ödenme Şekli	42
3.2.	Nafakanın Ödenme Vakti.....	43
4.	Nafakayı Düşüren Durumlar	44
4.1.	Kocanın Vefat Etmesi	44
4.2.	İrtidâd	45
4.3.	Sıhrî Yakınlarla Hürmet-i Müsâhere.....	46
4.4.	Nüşûz.....	46
4.5.	Hapsedilme veya Kaçırılma	47
4.6.	Kadının Hastalığı	48
4.7.	Kadının Nafaka Hakkından Feragat Etmesi (İbrâ).....	48
5.	İddet Nafakası	49
5.1.	İddet Kavramı ve İddetin Mahiyeti.....	49
5.2.	İddet Bekleyen Kadının Nafakası.....	51
5.3.	Kocası Vefat Eden Kadının Nafakası	52
5.4.	Fâsid Nikâh Akdiyle Oluşan Evliliklerde İddet Nafakası.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		54
GÜNÜMÜZ HUKUKUNDA NAFKA UYGULAMASINDAN KAYNAKLI YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ		54
1.	Türk Medeni Kanununda Yoksulluk Nafakası Kapsamında Süresizlik Sorunu	54
2.	Günümüz İnsanlarının Yaşadığı Problemler ve Çözüm Önerileri	60
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME		65
KAYNAKÇA.....		70

GİRİŞ

Toplumun en temel yapı taşı ailedir. Aile içinde bireylerin birbirleriyle olan iletişimi, kişinin ailesinden aldığı güven ve sevgi duygusu ne derece sağlam olursa topluma da bunu yansıtacağından dolayı insanlar arasındaki iletişim de o kadar sağlıklı olur. İslam hukuku da kişinin ve toplumun temelini oluşturan aile müessesine ayrı bir önem vermiştir. Değişen ve gelişen zamanda insanın, hayatını idame ettirmek için iâşe ve mesken gibi en temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. İslam hukuku bu ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde karşılanması için nafaka konusu üzerinde titizlikle durmuş, birçok kurallar ve sınırlar belirlemiştir.

1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde, günümüzde yaşanan nafaka problemleri ve İslam hukukundaki nafaka hakları ve sınırlamaları etkili olmuştur. Süresiz nafakaya hükmedilen günümüz Medeni hukukundaki bu uygulama, nafaka alacaklısının ne derecede hakkıdır ve nafaka borçlusunun ne derecede borcudur, bu konuda İslam hukuku bize nasıl bir yol gösterir soruları bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

İslam hukukundaki nafaka yükümlülüğünü günümüz hukukuyla karşılaştırmanın ve insanların yaşadığı sorunları bizzat kendilerinden dinleyerek çözüm yoluna gitmenin bu çalışmaya özgünlük katacağı düşünüldü. İnsanların problemlerini çözmek için başvurdukları adlî kararlarda hakkaniyete riayet edilmediği ve kul hakkına kimi zaman uyulmadığı görüldü. Nitekim süresiz nafaka uygulaması bunun en bilinen örneğidir.

Günümüzde şer'î kuralların hukukî bir yaptırımına olmamasına rağmen dini bir mükellefiyeti vardır. Nafakanın hangi durumlarda dini mükellefiyet sayılması gerektiği, medeni hukuktaki kuralların pratikte nasıl işlediği, insanların memnuniyet ve mağduriyetlerini göz önüne getirebilmek adına her iki hukuk sistemi karşılaştırılarak en doğru kararın verilebilmesi ve yaşanan mağduriyetleri en aza indirilmesi amaçlanan bir çalışma yapmanın faydalı olacağı sonucuna varıldı.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMAÇLARI

Kişi aileyi, aile de toplumu oluşturur. Bir ailenin sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi de ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Bu psikolojik ihtiyaçlar olduğu gibi maddi ihtiyaçları da kapmaktadır. Nafaka konusu kişinin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir alanı teşkil etmektedir. Nafaka, evlilik, hısımlık ve mülkiyet gibi çeşitleri olan ve hayatın devamı için temel ihtiyaçların karşılanması anlamına gelse de günümüzde daha çok boşanma sonrasında temin edilmesi gereken miktar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde nafakanın süresi ve tahsili yönünde yaşanan birçok problem güncel mesele haline gelmiş ve tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar mer'î hukuk temelinde sınırlı kaldığı için çözüm yollarının da bu minvalde sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ile nafaka konusunda yaşanan problemlere Kuran ve Sünnet ışığında, farklı bir perspektiften bakarak İslam hukuk alanının güncel hukuk ile yoğrulması gerektiği kanaatine varıldı. Her iki hukuk sistemi karşılaştırılarak günümüz şartlarına ve insanların örf ve dinine göre en uygun uygulama şekli, bu iki hukuk sisteminin harmanlanmasıyla ortaya konacağı sonucuna varıldı. Çalışmanın bu açıdan önemli olduğu düşünülmektedir.

Teorideki hukuk kurallarının pratikte aynı işlevsellikte gitmediği, insanların yaşadığı sosyo-ekonomik problemleri akademik bir çalışma ile gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Ayrıca her ne kadar uygulama alanımızda olmasa da İslam hukukundaki kuralların, günümüz şartlarına göre yorumlanarak işlevsellik kazandırmak gerektiği amaçlarımız arasındadır. Nitekim günümüz Medeni hukuku oluşturulurken farklı ülkelerin hukuk sisteminden yararlanılmıştır. Örneğin Türk Medeni Kanunu, aile hukuku kurallarının temelini İsviçre hukuku oluşturmaktadır. Aynı şekilde ticaret hukuku Alman hukukuna göre düzenlenmekte, Türk Ceza Kanunu temelini İtalyan ceza hukukundan almaktadır. Bu bağlamda halkın çoğu Müslüman olan ülkede, İslam hukukundan da yararlanmak sıkıntı teşkil etmeyecektir. Aksine Müslüman bir kişinin hükmen uyguladığı sorumluluk, dini mükellefiyetini de karşılayacaktır.

Ayrıca nafaka kapsamında İslam hukukundaki ric'î talakla mer'î hukuktaki tedbir nafakasının, ba'în talakla yoksulluk nafakasının, akrabalık nafakasıyla yardım nafakasının karşılaştırılması, farklılık ve benzerliklerinin ortaya konması ve bu

bağlamda bir tablo hazırlanması çalışmanın zihinde toparlanması adına önem arz etmektedir. Daha önce nafakayla ilgili hem İslam Hukuku alanında hem de Medeni hukuk alanında birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen hiçbir çalışmada rastlamadığımız, boşanan insanların problemlerini tespit etmek ve yaşanan mağduriyetler üzerinden çözüm önerileri sunmak ve bu çözüm önerilerini İslam hukuku ışığında üretmek de çalışmayı özgün kılan noktalardan olmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Nafaka; aile, akrabalar, cariyeler, hayvanlar ve cansız varlıklardan oluşan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Konunun sınırlarını korumak açısından evlilik nafakasını ayrıntılı olarak ele almanın daha sağlıklı sonuçlar elde edeceği kanaatine ulaşıldı. Bu bağlamda kocanın evlilik birliği içinde ve baın talak iddetinde nafaka yükümlülüğü konusu, İslam hukuku açısından ve mer'i hukuk yönünden karşılaştırılarak verilmeye çalışıldı.

İslam hukukunda mezhepler arası farklılıklar, fıkıh literatürü taranarak nafakanın ana ilkeleri ve kuralları temellendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma hazırlanırken İslam hukukunun temelini oluşturan eski fıkıh kitapları ve meseleyi güncel olarak ele almak adına modern İslam hukuk kitaplarından faydalanılmıştır. Günümüz medeni hukuku alanında yazılan makaleler, dergiler ve kitaplar da konunun bütünlüğü açısından değerlendirilmesi, güncel problemleri tespit noktasında fayda sağlamıştır.

Son olarak süresiz nafaka problemi üzerinde durulmuş, bu problemin her iki taraf için de mağduriyetlere sebebiyet verdiği kanısına ulaşılmıştır. İslam hukuku ışığında güncel problemlere çözüm arayışına gidilmiştir.

4. KONUYLA İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Araştırma neticesinde, akademik çalışmalarda nafaka konusunun farklı yönlerine temas eden birçok çalışma bulunduğunu tespit ettik. Nafaka konusu üzerine müstakil çalışmalar yapılmış lakin sahaya inerek boşanan tarafların günümüzde yaşadıkları problemler üzerinde duran bir çalışmaya rastlamadık. Bizim çalışmamızda ise nafakanın İslam hukuku ve Medeni hukuktaki karşılaştırması yapılmış, günümüz nafaka

problemlerine değinilmiş ve bu problemlere mâkul çözüm yolları aranmıştır. Konuyu bu yönüyle incelemek, çalışmamızı diğer çalışmalardan farklı ve özgün hale getirmiştir.

Son yıllara ait nafaka konusuyla ilgili yapılan yüksek lisans çalışmalarından birkaçına yer vermeye çalışacağız.

1. Feyza Nur Kutman, “*İslam Hukukunda Evlilik Nafakası Ve Kapsamı*” , Bayburt 2024.

Kutman tezinde, evlilik nafakasının kapsamına, kadının nafakasını düşüren durumlara ve iddet bekleyen kadının nafaka hakkına değinmiştir.

2. Sema Gülaçtı Özdemir, “*İslâm Hukukunda Boşanma Sonrası Kocanın Nafaka Yükümlülüğününün Hukuk Tarihi Açısından Diğer Hukuk Sistemleriyle Mukayesesi*”, Erzincan 2023.

Özdemir tezinde, nafakanın tarihi süreç içerisinde uygulanma biçimlerini incelemiş ve geçmişte ve günümüzdeki diğer hukuk sistemleriyle İslam hukukundaki nafaka kavramını karşılaştırmıştır.

3. Esra Uslu, “*İslam Hukukunda Evlilik Nafakasıyla İlgili İhtilaflar ve Çözümü*”, Elazığ 2023.

Uslu tezinde, evlilik nafakasından karı-koca arasında yaşanan anlaşmazlıklara ve bu ihtilaflara fakihlerin ürettiği çözüm önerilerine yer vermiştir.

4. Fethiye Birsen Kaymak, “*İslam Aile Hukuku İlişkisinden Kaynaklanan Nafaka*”, Kırıkkale 2022.

5. Fatma Çitli “*İslâm Hukukunda Nafakanın Mahiyeti ve Kapsamı*”, Gümüşhane 2021.

6. Ayşegül Ata, “*İslâm Hukukuna Göre Boşanma Sonrası Nafaka ve Manevi Tazminat*”, Kahramanmaraş 2019.

Ata tezinde, mut’a kavramından ve kadına mut’a verilmesinin öneminden bahsederek bu kavramla mer’î hukuktaki manevi tazminat ilişkisine değinmiştir.

7. İbrahim Hayrullah Erdem, “*İslâm Hukukunda Nafaka*”, Diyarbakır 2019.

Erdem tezinde, nafakanın tarihini ve İslâm hukukundaki evlilik, iddet, hısımlık nafakalarını ele almıştır.

8. Hatice Boyalı Gürpınar, “*İslam Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Nafaka ve Sükna Hakkı*”, Konya 2011.

Gürpınar tezinde, boşanmanın gerçekleşmesiyle birlikte erkeğin kadına vermesi gereken nafakadan bahsederek, kadının nafaka hakkını hangi durumlarda kaybedeceğini incelemiştir.

9. Zahit Köseoğlu, “İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü”, Çanakkale 2010.

Köseoğlu tezinde, İslâm aile hukukunda nafaka mükellefiyetini günümüz hukuk sistemiyle ve diğer medeniyetlerle karşılaştırarak ele almaktadır.

10. Muhammet Sarı, “İslâm Hukukunda Borçlusu ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti”, Van 2006.

Ayrıca, 1976 yılında Ruhi Özcan tarafından yazılan “İslam Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti” başlıklı doktora tezi ve “İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası” adında bir doçentlik çalışması, 1998 yılında Şadiye Görgülü tarafından yazılan “İslam Hukukunda Karı Nafakası”, Celâl Erbay’ın “İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası”nı “Kitâbu’n-Nafakat” isimli eseri, İslâm hukukunda nafaka üzerine yazılan ilk tezlerden olma özelliğine sahip olması bakımından ayrı ayrı incelenmiştir.

Görüldüğü üzere nafaka konusu her dönemin güncel konusu olma özelliğini kaybetmemiştir. Her bir geçen zamanda üzerine bir şeyler eklenmesine de müsait bir konudur. Yazılan tüm çalışmalar nafaka konusunun farklı yerlerini ele almış ve eksik kalan yönünü tamamlamaya çalışmıştır. Biz de kanaatimizce eksik kalan yönlerine, göz ardı edilen noktalara temas etmeye çalıştık. Konuyla ilgili kurumların çalışmalarının devam ettiği göz önüne alınarak tespit ettiğimiz sorunların çözümüne ışık tutmasını temenni ediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAFAKAYA İLİŞKİN KAVRAMLARA GENEL BAKIŞ

Çalışmanın bu bölümünde konunun aslını oluşturan nafaka kavramı, nafakanın çeşitleri ve nafakayla ilişkili olan mehir ve mut'a kavramları ele alınacaktır. Ayrıca konuya bütüncül bakış açısıyla bakılabilmesi için de Medeni hukuktaki tedbir, iştirak ve yoksulluk nafakası kavramları teorik açıdan ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Nafakanın Tanımı Ve Mahiyeti

Nafaka kelimesi, '*infak*' kelimesinin masdarından türemiş bir isim olup çoğulu nafakât'tır.¹ Lügat manası 'çıkmaq, gitmek, terk etmek' ve 'bir insanın ailesine harcadığı şey' dir. Istılâhî olarak yiyecek, giyecek, mesken ve bunlara bağlı olan şeylerden ibarettir.² Türkçede nafakanın karşılığı 'geçim masrafı' veya 'geçim harcamaları' gibi ifadelerdir.³

İslam hukukunda nafaka '*yiyecek, giyecek ve geçim için diğer zaruri ihtiyaçların giderilmesi maksadıyla kişinin kendisine ve ailesine; sorumluluğu altında bulunan canlı ve cansız varlıkların verimliliklerini devam ettirebilmelerine yönelik yapması gereken harcamalar*' olarak tarif edilir.⁴ Fıkıhta nafaka türlerine baktığımızda aile hukuku ilişkisinden doğan ve mülkiyet ilişkisinden doğan nafakalar olarak ayırt etmemiz mümkündür. Aile hukuku ilişkisinden kaynaklanan nafakalar evlilik ve hısımlık; mülkiyet ilişkisinden kaynaklanan nafakalar ise köle, hayvan ve cansız varlıkların

¹ Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016), 2/160; Hasan Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka* (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996), 11; İbrahim Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2006), 511.

³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 236.

⁴ Ebü'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru sâdır, 1993), 10/357.

nafakası olmak üzere kısımlara ayrılır.⁵ Bu bağlamda İslam hukukunda nafakanın kapsamı ‘evlilik, akrabalık ve mülkiyet’ olarak çeşitlenir.

Medeni hukukta nafaka kavramına baktığımızda ‘*maddi zorluk içerisinde olan kişiye kanunda belirtilen yükümlülerin karşılması gereken yardım*’ şeklinde ifade edilir.⁶ Medeni hukukta nafaka, mahkeme kararınca genellikle uygulamada nakdi olarak verilmesi öngörülürken, İslam hukukunda nafaka hem nakdi hem ayni olabilir.⁷

İslam hukukunda nafakanın kapsamı; iâşe, giyim ve meskendir. Bir insanın normal hayatını devam ettirebilmesi için lazım olan yiyecek ve içecekler, mevsimine uygun giyecek ve içinde yaşamaya elverişli mesken, nafaka yükümlülüğünün içinde yer alır.⁸ Bu saydığımız üç temel ihtiyaç, hayatı boyunca insanoğlunun vazgeçilmezi olmuştur.⁹ Hatta örfü uygun meskenle birlikte gerekli ev eşyaları, evde kullanılacak aydınlatma ve temizlik malzemelerinin yanında kadının durumuna göre ev işlerini tek başına yapamayacak durumdaysa hizmetçi tutmak ve giderlerini de karşılamak nafakanın kapsamına girmektedir.¹⁰

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda nafakanın tanımı açık ve kapsamlı bir şekilde yapılmamıştır. Ancak nafaka genel anlamda ‘boşanma sonrası eşlerden birinin talebiyle ya da mahkeme kararınca diğer eşin ödemesine karar verilen malî bir sorumluluk’ olarak görülmüştür.¹¹ Yardımlaşma ve dayanışma prensibine dayanan nafaka, bir kişinin geçim için gerekli olan bakım ve ihtiyaçlarının karşılanmasında sorumlu olan kişilerin yerine getirmeleri gereken bir yükümlülük olarak tanımlanır. Evliliğin devamında veya sonlanması halinde eş ve çocukların geçinmeleri için gerekli olan maddi yardımı, imkânı yerinde olan eşin ödemekle yükümlü olduğu para, olarak da ifade

⁵ Erbay, “nafaka”, 32/284.

⁶ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2011), 1001.

⁷ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, E.1997/14205 K. 1997/14713 (29 Aralık 1997) kararında “Nafaka zaruret içinde bulunan kimseye nakdî veya aynî olarak yapılan yardım anlamındadır” denilmiştir

⁸ Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût*, (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 5/282; Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 1985) 2/99; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 239; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınları), 2/446.

⁹ Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası: Kitabı'n-nafakat ve Türk Yargı Kararları İle Mukayeseli* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 13.

¹⁰ Saffet Köse, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 483.

¹¹ Mustafa Dural- Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku Cilt 3 Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2013), 144-148.

edilmektedir.¹² Nafaka aslında bir tür sosyal sigorta niteliğindedir.¹³ Kendi başına geçinmeye muktedir olamayan kişiye ihtiyaçlarını karşılaması için maddî yardım amacı güder. Nafaka alan kişiyi zengin etme durumu amaçlanmaz.¹⁴ Bu yüzden nafaka miktarı kişinin asgarî geçim masraflarını temin edebilmesi için gerekli olan harcamalara göre tayin edilir. Bu bağlamda tayin edilen miktar kişinin yeme-içme, barınma, giyim, sağlık harcamaları, eğitim gibi giderleri karşılayacak miktarda olmalıdır.¹⁵

2. İslam Hukukunda Nafakayla İlgili Kavramlar

Bu çalışmamızda günümüzde uygulanan Medeni Hukuk ile İslam Hukukunun mukayesesini yapmayı amaçladığımız için İslam hukukundaki nafakayla ilişkili kavramlara değinmeyi uygun gördük. Bu bağlamda mehir ve mut'a kavramlarını ele almaya çalışacağız. Ayrıca günümüz hukukuyla ilişkilendirmeye de çalışacağız.

2.1. Mehir

Mehir kelimesi sözlükte 'ücret' manasına gelir. Bir fıkıh terimi olarak mehir 'evlilik esnasında erkeğin karısına ödemek zorunda olduğu para¹⁶ veya erkeğin kadına ödemeyi taahhüt ettiği miktardır.¹⁷ Mehir nikâh akdiyle birlikte kadının hak ettiği maldır.¹⁸ Fıkıh kitaplarında mehir yerine eş anlamlısı olan 'ecr, ukr, nihle, saduka, farîza, hibe, tavl ve nikâh' sözcükleri de kullanılmıştır.¹⁹

Mehir, kadının geleceğini ve maddiyatını kısmen de olsa garanti altına alan bir haktır.²⁰ İslam hukukunda mehrin hukuki niteliği Kuran ve Sünnete dayanmaktadır. Şu ayetler evlilikte mehrin mutlaka geçerli olduğunu göstermektedir. *"Evlendiğiniz kadınların mehirlerini gönülden isteyerek ve bir bağış olarak verin! Eğer onlar size*

¹² T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi*(Ankara: Mekromedya, 2009), 68.

¹³ Ferit H. Saymen, Halid K. Elbir, *Türk Özel Hukuku Cilt 3 Aile Hukuku* (İstanbul: Hak Kitabevi / İsmail Akgün Matbaası, 1960), 467.

¹⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 1983/2-814, K. 1984/242 (14 Mart 1984).

¹⁵ Abdullah b. Maḥmûd b. Mevdûd el-Mevşîlî, *el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtâr*, (Beyrut: Daru'l- kitâbu'l İlmiyye, ts.) 4/3-4.

¹⁶ Mehmet Akif Aydın, 'Mehir', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389

¹⁷ Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 2/139.

¹⁸ Bilmen, *Kamus*, 2/115.

¹⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 221.

²⁰ Orhan Çeker, *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 1979) md.89-90.

gönül rızasıyla bir şey bağışarlarsa onu da afiyetle yiyin!"²¹ "...Haram olanlar dışındaki kadınlarla evlenmeniz, iffetli kalarak ve zinaya düşmeden yaşamak ve mallarınızdan onlara mehir vermek şartıyla size helal kılındı. Onlardan yararlanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin! Mehir miktarını belirledikten sonra karşılıklı rıza ile indirim yapmanızda bir sakınca yoktur."²²

Mehir, nikâhın şartlarından değil sonuçlarından biri olduğundan dolayı nikâh sırasında mehir konuşulmasa hatta açık bir şekilde mehir verilmeyeceği konuşulsa bile bu durum nikâh akdinin oluşmasını engellemez. Bu durumdaki bir kadın yine emsal mehre hak kazanmış olur.²³ Eğer ki mehri belirlenmeyen kadınla cinsi münasebet yaşanmadan boşanma gerçekleşirse erkeğe maddi bir sorumluluk yoktur. Mehri belirlenen kadına ise yine cinsi münasebet yaşanmadan boşansa dahi mehrin yarısının verilmesi Kuran'la sabit kılınmıştır. *"Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara mâkul, gönül alıcı bir şeyler verin; iyiler için bu bir borçtur. Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur..."²⁴*

Mal mukabilinde her şey veya maddi değeri ve geliri olan her menfaat mehirde sayılır.²⁵ Kadının hakkı olan mehir, erkeğin de sorumluluğu sayılır. Koca, karısı bağışlamadığı takdirde mehrini ödemekle mükelleftir.²⁶ Mehir, kadının şahsi malı olarak değerlendirilmiş ve harcama tasarrufu tamamen kadına verilmiştir.²⁷

Hz. Peygamber, bir kadınla evlenmek istediğini beyan eden bir sahabeye, mehir olarak bir şey vermesi gerektiğini bildirmiş ancak erkeğin fakir olduğunu görünce

²¹ en-Nisâ, 4/4.

²² en-Nisâ, 4/24.

²³ Şeyhül-İslam Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir Merginânî, *el-Hidâye* (İstanbul: Kahraman Neşriyat), trc. Ahmed Meylânî, 2/29; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 61.

²⁴ El-Bakara 2/236-237.

²⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 223-224

²⁶ El-Bakara 2/237.

²⁷ Bilmen, *Kamus*, 2/115.

‘demir bir yüzük bile olsa evde araştır ve getir’ buyurmuştur. Erkek bunu da temin edemeyince O’nu bildiği Kuran sureleri karşılığında bu kadınla evlendirmiştir.²⁸

Mehirle ilgili farklı uygulamalar mevcuttur. Bunlar üç kategoride ele alınabilir. İlki nikâh akdinden sonra cinsel birliktelik yaşanmışsa veya birliktelik yaşanmadan koca ölmüşse ya da halvet-i sahiha dediğimiz hükmen birliktelik meydana gelmişse kadın mehrin tamamını hak eder.²⁹ Mehir belirlenmemişse, cinsi beraberlik yaşanmadan koca ölürse Hanefî, Şafî ve Hanbelî hukukçulara göre mehr-i mislin³⁰ tamamı ödenir.³¹ Malikilere göre ise mehir yerine mut‘a verilmesi gerekir.³² İkinci durum; nikâh akdinden sonra cinsel birliktelik veya halvet-i sahiha meydana gelmeden boşama gerçekleşirse, kadın akit sırasında belirlenen mehrin yarısını alır. Ancak Hanefî ve Hanbelîlere göre kadının mehrin yarısını hak edebilmesi için boşanmanın halvet-i sahihadan önce gerçekleşmesi gerekmektedir.³³ Son durum ise cinsel birliktelik ve halvet-i sahiha yaşanmadan kadından kaynaklı bir boşanma gerçekleşirse bu durumda kadın mehirden hiçbir şey alamaz.³⁴

Hanefî fıkıhçılara göre mehri belirlenmeyen kadın, cinsel birliktelik olmadan boşanırsa mehir almaz, mehir yerine vacip olan mut‘a alır.³⁵ Şâfi ve Hanbelî fıkıhçılar, boşanmanın kadından kaynaklı olup olmaması konusunda ayırım yapmışlardır. Eğer birliktelik yaşanmadan kadın boşanmayı talep ederse, takdir edilen mehrin tamamını düşürür. Yine birliktelik yaşanmadan boşanmayı koca talep ederse, kadından kaynaklanan bir durum yoksa o zaman kadın mehrin yarısını hak etmiş olur.³⁶

Mehir, nikâh akdiyle beraber peşin olarak (muaccel) veya sonraki bir tarihe (müeccel) verilmek suretiyle anlaşarak olabilir. Ülkemizde geline takılan ziynetlerin mehr-i muaccel olarak kabul edilmesi, akit sırasında da ilerde ödenmek suretiyle bir

²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmâil el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1988), “Nikâh“ 11/5239.

²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/96.

³⁰ *Mehr-i Misil: Nikâh akdinde mehri belirlenmeyen kadının akraba kadınlarına veya emsallerine bakılarak belirlenen mehridir.*(Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 2/139.)

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şafî, *el-Ümm* (b.y. Dâru’l- Vefa’, 1322), 6/158; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/96; Muvaffakuddîn Ebi Muhammed Abdullâh b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Dr. Hamed b. Abdulaziz el-Hammâd (İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2015), 4/47.

³² Ebu’l- Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Mukteşid* (Beyrût: Dâru’l Ma’rife, 1982), 2/18; Bilmen, *Kamus*, 2/116.

³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/99-100.

³⁴ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi yayınları, 2017), 140.

³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/101.

³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/63-66.

miktar mehrin zikredilmesi âdet haline gelmiştir. Mehri müeccel için bir vakit belirlenmemiş ise kadının boşanması veya kocanın ölümü halinde derhal ödenmesi gerekir.³⁷

İslam hukukunda ve Osmanlı Aile hukukunda uygulamada olan mehir, 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren 743 sayılı Medeni Kanunla birlikte eski hukukta uygulanmakta olan '*kanundan doğan borç*' niteliğini kaybetmiştir. Günümüz hukukuna baktığımızda ise mehirle ilgili hukuki düzenleme henüz bulunmamaktadır. Buna rağmen Türk toplumunda nikâh akdi esnasında taahhüt edilen mehir geleneği devam ettiğinden dolayı, boşanma sırasında yaşanan mehir ile ilgili uyuşmazlıklar 743 sayılı Medeni Kanun ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte mahkemelere yansımaya devam etmiştir.³⁸

Mehir kavramı '*kanundan doğan borç*' niteliğini kaybetmesiyle birlikte, günümüz hukukunda *aile hukuku sözleşmesi* temelinde korunabilen bir *alacak hakkı* niteliği taşımaktadır.³⁹ Ancak bu sözleşmenin hukuki niteliği konusunda görüş birliği sağlanamamıştır. Yargıtay, mehirle ilgili bu uyuşmazlıkları Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararındaki gerekçelere dayanarak, mehr-i muacceli '*elden bağışlama*', mehr-i müecceli ise '*bağışlama sözü verme*' olarak nitelendirmekte ve Türk Borçlar Kanunu'nun '*bağışlama sözleşmesi*'ne ilişkin hükümler⁴⁰ çerçevesinde çözümlenmeye çalışmıştır.⁴¹ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, mehr-i müecceli kadının lehine kazanılmış bir alacak; kocanın vermesi gereken bir borç olduğunu kabul etmiş ve kadına verilmesi akdedilen mehir miktarının kocadan talep edilebileceğine karar vermiştir.⁴²

Mehrin amaçlarından biri de kadının boşanma sonrasında ekonomik sıkıntısını kısmen çözmek ve kadının yoksulluğa düşmesini bir müddet engellemektir.⁴³ Bu yönüyle günümüz hukukunda boşanma nafakasına benzetilmektedir. Yalnız pozitif hukukta nafaka borçlusunu her iki taraf olabilirken, İslam Hukukunda mehir borçlusunu

³⁷ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/97.

³⁸ Ahmet Türkmen, "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (2020), 543.

³⁹ Halil Cin, "İslam Hukukunda Mehr", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/1 (1972), 224.

⁴⁰ TBK (Türk Borçlar Kanunu), *Resmî Gazete* 27836 (2011), m. 285-298.

⁴¹ Türkmen, "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", 543.

⁴² Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı E.1959/14, K.1959/30 (2.12.1959); Mehir, "kocanın evlenme sözleşmesi anında veya evliliğin devamı sırasında ya da evliliğin sonra ermesi hâlinde kadına belirli bir mal, para veya ekonomik değeri olan armağan vermesidir."...

⁴³ Bilmen, *Kamus*, 2/117.

yalnızca kocadır.⁴⁴ Medeni hukukta mehir yerine boşanma tazminatına hükmedilirse kadın hakkı olan parayı alabilmektedir. Ancak boşanma tazminatını erkek de isteyebilir, yalnızca kadının hakkı değildir. Ayrıca yalnızca kocanın ödemekle yükümlü olduğu mehir miktarı eğer yazılı bir metin halinde değilse, koca mehir olarak belirtilen miktarı vermeyi taahhüt eden bir belge imzalamamışsa kadının mehrini alması zorlaşmaktadır. Nitekim yukarıda bahsettiğimiz bağışlama sözleşmesinin de hukuki bir bağlayıcılığı yoktur. Bu durumda İslam hukukuna göre boşanan kadının yoksulluğa düşmemesi için öngörülen mehir, medeni hukukta bir karşılığını görememiştir.

2.2. Mut‘a

Sözlükte “menfaat, faydalanma”⁴⁵ anlamlarına gelen mut‘a kavramı fıkıhta; boşanan kadına gönlünü hoş etmek için verilecek olan hediyedir. Başörtüsü, elbise veya dış kıyafet olabileceği gibi dönemin şartlarına göre değişkenlik gösterebilir.⁴⁶

Mut‘a, nikâh akdi sırasında mehri belirlenmemiş ve cinsel birliktelik yaşanmadan erkek tarafından boşanan kadına maddi-manevi kayıplarının telafisi niteliğinde bir uygulamadır. Kadından kaynaklanmayan bir nedenden dolayı boşanan kadına kocası tarafından bir miktar mal veya menfaatine kullanacağı eşya vermesi gerekir.⁴⁷ Kuran-ı Kerim’de boşanmış kadınlara mut‘a verilmesi emredilmektedir.⁴⁸ İlgili ayetlerde “Eğer kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara mâkul, gönül alıcı bir şeyler verin; iyiler için bu bir borçtur.”⁴⁹ Bir diğer ayette ise “Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. Onları bir şeyler vererek memnun ediniz ve güzellikle boşayınız.”⁵⁰ buyurulmuştur. Ayetlerden de anlaşılacağı üzere mehir belirlenmeden ve birliktelik yaşanmadan gerçekleşen boşamadan sonra erkeğin kadına mut‘a vermesi gerekir.

⁴⁴ Seda İrem Çakırca, Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9 (2014), 89-116.

⁴⁵ İbrahim Kâfi Dönmez, “Mut‘a”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/174.

⁴⁶ Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 2/147.

⁴⁷ Hasan Tanrıverdi, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut‘a), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38 (2011), 450-452.

⁴⁸ El-Bakara 2/241; el-Ahzab 33/49.

⁴⁹ El- Bakara 2/236.

⁵⁰ El-Ahzab 33/49.

Mut‘anın verilmesi için kadından faydalanmaya gerek yoktur. Zaten mut‘anın amacı boşanmadan dolayı kadının maruz kaldığı rûhi üzüntü, hayal kırıklığı ve elemden dolayı kadının gönlünü almak ve onu hoş bir şekilde bırakmaktır. Bu yönüyle İslam Hukukundaki mut‘a kavramı modern hukukta *boşanma tazminatı* ile ilişkilendirilebilir.⁵¹ Nitekim Türk Medeni Kanunu’nda boşanma tazminatını düzenleyen madde şöyledir: Maddi tazminat için “*mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddi tazminat isteyebilir.*” Manevi tazminat için “*boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.*”⁵² Görüldüğü üzere boşanan kadına verilen maddi-manevi tazminatın gerekçesi, mut‘a ile hemen hemen aynı niteliklere sahip olduğu söylenebilir.

Manevi tazminat için zikredilen, boşanmaya sebep olan olaylardan kaynaklı saldırıya uğrayan ‘*kişilik hakkı*’ ibaresi için modern hukukçular, tarafın duyduğu elem ve üzüntünün derecesine göre tayin edilmesini öngörmüşlerdir.⁵³ İslam hukukunda mut‘anın en önemli fonksiyonlarından biri de kadının üzüntüsünün giderilmesi, boşanmadan kaynaklanan maddi-manevi zararın karşılanması ve kadının hoşnut edilmesi olduğu için aralarındaki benzerlik yönünden mut‘ayı manevi tazminat ile denkleştirenlerin olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁴

Ancak mut‘a ve manevi tazminat miktar yönünden birbiriyle farklılık arz etmektedir. Manevi tazminat miktarı belirlenirken herhangi bir alt limit sınırı yokken; mut‘a uygulamasında Maliki mezhebi dışındaki üç mezhep hukukçuları alt limit belirlemişlerdir.⁵⁵ Hanefî mezhebine göre kadına verilecek olan mut‘a on dirhemden az, mehr-i mislin yarısından da fazla olamaz.⁵⁶ Hanbeli hukukçularına göre, mut‘anın üst limiti kadına bir hizmetçi verilmesidir, en alt limiti ise namaz kılmasına uygun bir kıyafet alınmasıdır. Şafiilere göre mut‘a hâkimin vereceği takdire göre tayin edilir. Bu görüş aynı zamanda Hanbelilerin de ikinci görüşüdür.⁵⁷ İslam hukukçularına göre mut‘a, kendi döneminin şartlarına uygun olarak verilmelidir. Eğer mut‘a aynî olarak

⁵¹ Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut‘a)”, 452.

⁵² Türk Medeni Kanunu md. 174/I-II.

⁵³ Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku (Aile Hukuku)*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2002), 2/292.

⁵⁴ Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut‘a)”, 452.

⁵⁵ Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut‘a)”, 462-463.

⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/102-103.

⁵⁷ Şafîî, *el-Ümm*, 6/158; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/61.

verilecek olursa bunun için alt sınır başörtü, gömlek veya etek gibi günlük giysilerden oluşabileceğini belirtmişlerdir.⁵⁸

3. İslam Hukukunda Nafakanın Çeşitleri

İslam hukukuna göre nafakalar birer vecibe hükmündedir. Nafaka yükümlülüğünün sebepleri ise fakihlerin de ittifakıyla zevciyyet, karâbet ve mülkiyet olmak üzere üçtür.⁵⁹ Bunlar evlilik nafakası, hısımlık (akrabalık) nafakası ve mâlik olunan malların nafakasıdır.⁶⁰ Evlilik nafakasından maksat, kocanın karısı üzerine yaptığı geçim harcamalarıdır. Hısımlık nafakası ise kişinin, geçimini sağlayamayan yardıma muhtaç akrabalarının geçim masraflarını karşılamasıdır. Mülkiyet nafakasına gelince, kişinin sahip olduğu canlı varlıkların (cariyesi, hayvanları vs.) temel ihtiyacını karşılaması ve mâlik olduğu eşyaların tamir ve ıslah harcamalarıdır.⁶¹

Biz burada konumuz gereği evlilik nafakası üzerinde durup, günümüz hukukundaki hangi nafakayla örtüştüğü, benzerlikleri ve farklıları mukayeseli olarak ele almaya çalışacağız. Konunun bütünlüğünü korumak amacıyla hısımlık ve mülkiyet nafakalarını da açıklayacağız.

3.1. Evlilik Nafakası

Aile kurmanın temelini teşkil eden evlilik, ilâhi dinlerin tümünde koca ve karının kendine ait mahremiyet alanı oluşturmalarına ve soylarının devamına katkı sağlamalarına imkân veren meşru bir ilişki olarak görülmüştür. Hayatın her alanına dair pek çok ilke ve düzenlemeler getiren İslam Hukuku, evlenme ve aile ile ilgili belli başlı hükümleri de doğrudan Kuran ve Sünnet ile belirlemiştir.⁶² Bu düzenlemeler arasında nafaka da önemli bir yer tutmaktadır. Evlilik akdinin oluşmasıyla beraber eşlerin

⁵⁸ Bilmen, *Kamus*, 2/142-143.

⁵⁹ Bilmen, *Kamus*, 2/446.

⁶⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 236; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/282.

⁶¹ Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 31.

⁶² Fahrettin Atar, "Nikâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2007), 33/112.

birbirlerine karşı bazı hak ve sorumlulukları da doğar. Evlilik devam ettiği müddetçe ailenin iktisadi bir fonksiyonu olan nafaka yükümlülüğü de devam eder.⁶³

İslam hukukunda nafakanın sınırları oldukça geniş tutulsa da genel olarak nafaka; yiyecek, giyecek ve mesken ihtiyacının karşılanmasıdır.⁶⁴ Kişinin nasıl ki kendi canını ve sağlığını korumaya yönelik bir sorumluluğu varsa aynı sorumluluğu ailesine ve topluma yönelik de karşılaması beklenir. İslam dini ailede ve toplumda huzur ve düzenin sağlanması için ailenin geçim ve bakımından kocayı sorumlu tutmuştur.⁶⁵ İslam hukukuna göre mâli durumu ne olursa olsun kadın, kocasının nafakasından sorumlu tutulmamıştır. Koca fakir, sakat veya nafaka temininden aciz olsa, kadın da zengin olsa yine de bu durum değişmez. Yalnız Zâhiriyye mezhebine göre zengin olan bir kadın, nafaka temininden âciz olan kocasının nafakasını karşılamakla mükelleftir.⁶⁶ Medeni hukuktaki nafaka yükümlülüğü de bu durumla benzerlik gösterir. Türk Medeni Kanununda, kadın-erkek eşitliği esas alınmış, ailenin geçimi ve yönetimi eşlere ortak olarak yüklenmiştir. Bu durumda kanunen kadının imkânına göre evlilik nafakasını üstlenmesi gerekmektedir.⁶⁷

3.1.1. Evlilik Nafakasının Kapsamı ve Miktarı

Evlilik nafakası, sahih bir nikâh akdinin kurulmasıyla birlikte eşler arasındaki mâli bir borçluluk ve alacaklılık olarak da ifade edilir.⁶⁸ Bu borcun tayini kadar miktarı ve kapsamı da önem arz etmektedir. Nafakanın miktarı, kadının ictimâî seviyesine göre, hayatını devam ettirebilmesi için lazım olan ihtiyaçlarını karşılaması gerekir.⁶⁹

Kocanın karısına temin etmekle yükümlü olduğu nafakanın kapsamı ve miktarı, günün şartlarına, örf ve âdete göre artıp azalabilir mahiyettedir.⁷⁰ Bir kadın evlendikten sonra onun yiyecek, giysi ve mesken masrafları kocaya aittir. Bu ihtiyaçları karşılamada israfa kaçmadan ve cimriliğe de gitmeden eşlerin sosyal ve ekonomik seviyelerine göre

⁶³ Ruhi Özcan, *İslam Hukukunda Hisımlık Nafakası*, (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996), 68.

⁶⁴ Bilmen, *Kamus*, 2/448.

⁶⁵ H. İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 144.

⁶⁶ Ebu Muhammed Ali b. Ahmet İbn Hazm, *el-Muhallâ*, (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1437), 12/444; Bilmen, *Kamus*, 2/458.

⁶⁷ Mustafa Genç- Muhammed Mihdi Aksoy, "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Haziran 2019). 351-390.

⁶⁸ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hisımlık Nafakası*, 24.

⁶⁹ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/98.

⁷⁰ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/97.

karşılır.⁷¹ Nitekim Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulur: "...Onların (evli kadınların) örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir...".⁷² "Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun."⁷³ Ayetlerden de anlaşılacağı üzere ve fakihlerin de ittifakıyla evlilik nafakasının kapsamı gıda, giyim ve meskendir. Bunun dışındaki ihtiyaçların nafakanın kapsamına girip girmeyeceği konusu İslam Hukukçuları tarafından tartışma konusu olmuştur. Yine ayetlerin ışığında, kadına yeterli olan nafaka belirlenirken örfü ve kocanın durumunu göz önüne alarak tayin etmek gerekir.⁷⁴

Türk Medeni Kanununun ilgili maddesinde “eşler oturacakları konutu kendileri seçerler, evlilik birliğini beraber yönetirler ve bu beraberliğin giderlerine güçleri oranında emek ve mal varlıkları ile katılırlar” ifadesinden anlaşılacağı üzere; evlilik nafakasının kapsamıyla ve miktarıyla ilgili bir hüküm bulunmamakla beraber eşler nafakadan karşılıklı olarak güçleri nispetinde sorumlu tutulmuşlardır.⁷⁵ Burada *evlilik beraberliğinin giderleri* ifadesinden kasıt aile bireylerinin mesken, yeme-içme, giyim, kişisel bakım ve sağlık harcamalarının yanı sıra eğitim ve kültür giderleri için yapılan harcamaların tamamını kapsamaktadır.⁷⁶

İslam hukukuna göre evlilik nafakasının kapsamı olarak yiyecek, giyim ve mesken ihtiyacının yanında ev için gerekli olan tefrişat malzemelerinin, su, aydınlatma ve temizlik giderlerinin ve hizmetçi masraflarının koca tarafından karşılanması gerektiği konusunda âlimler ittifak etmişlerdir. Ancak doktor ve tedavi masraflarının eş nafakasından sayılması konusunda görüş ayrılığı vardır.⁷⁷ Bu başlıkları tek tek ele alıp ayrıntılarıyla açıklamaya çalışacağız.

3.1.1.1. Yiyecek

Nafaka yükümlüsü olan koca, kadının temel ihtiyaçlarından biri olan gıda ihtiyacını karşılamakla mükelleftir. Yiyecek miktarı belirlenirken kocanın maddi durumu ile o dönemin örf ve âdeti dikkate alınır. Cumhuriyetin ittifakına göre -Şâfiîler hariç- kadının

⁷¹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 239.

⁷² El-Bakara 2/233.

⁷³ Et-Talak 65/6.

⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/282-283.

⁷⁵ TMK, md. 186/3; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E.2014/3-686 K.2016/18 T.20.01.2016.

⁷⁶ Dural-Sarı, *Aile Hukuku*, 160.

⁷⁷ Genç- Aksoy, *Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası*, 362.

yiyecek miktarı yeteri kadar olmasıyla takdir edilmiştir.⁷⁸ Kuran-ı Kerim’de ilgili ayette “Onların (anaların), yiyeceği ve giyeceği örfe uygun olarak çocuk kendisinin olan babasına aittir.”⁷⁹ buyurulmuştur. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in Hind’e söylediği rivayet edilen; “Sana ve çocuğuna yeterli olanı ma’ruf bir şekilde al”⁸⁰ hadis-i şerifi, ona miktar belirtmeden yeteri kadarını almasını, takdiri kadının içtihadına bıraktığını gösterir. Cumhur, bu ayeti ve hadisi delil göstererek kocanın, karısının iâşesini temin ederken “ma’rufa” uygun yeterli miktarda ödeme yapması gerektiğini savunmuşlardır.⁸¹

Şafiilere göre ise kadının nafakası kefaete göre tayin edilir. Yani erkeğin zengin veya fakir olmasına göre miktarı belirli oranlarda nafaka ödemesi gerekir. Çünkü Allah Teâlâ, kefaeti aileye harcanan nafakaya göre tayin etmiştir.⁸² “İmkânı geniş olan nafakayı elinin genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış olan fakir de nafakayı Allah’ın verdiği gibi versin”⁸³ ayetiyle görüşlerini temellendirmişlerdir. Onlara göre fakir olan koca, karısına her gün için bir müd⁸⁴, geçimi orta halli ise bir buçuk müd, maddi durumu yerinde ise iki müd kadar gıda maddesi verir.⁸⁵ Bir müd yüz yetmiş bir dirhem ile bir dirhem yedide üçüne tekâbül etmektedir.⁸⁶ Ancak nafakanın sabit olması zaman içerisinde kadının veya kocanın zarar görmesi ihtimalini gösterebilir.⁸⁷

Kocanın her türlü yeme içme ve geçimiyle alakalı gıda maddelerini temin edip karısına ulaştırması gerekir. Aynı zamanda yemek yapmak için gerekli araç-gereçler, pişirmek için kullanılan lüzumlu şeyler ve yemek aletlerinin temini ve tamir masrafları da bu kapsama girmektedir.⁸⁸

Nafakanın takdir edilme vakti ve ödenme şeklini ayrıntılarıyla ikinci bölümde ele alacağız.

⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283.

⁷⁹ El-Bakara 2/233.

⁸⁰ Buhârî, “Nafakât”, 9, 14.

⁸¹ Bilmen, *Kamus*, 2/448-451.

⁸² Şafiî, *el-Ümm*, 6/228; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283; Bilmen, *Kamus*, 2/452.

⁸³ Talâk 65/7.

⁸⁴ Müd; öne doğru uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı manasına gelmekle beraber zamanla kendine has hacim ölçüsü birimleri (ölçek) yerine de kullanılmıştır. Bknz. Cengiz Kallek, “Müd”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 31/455-457.

⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/257; Bilmen, *Kamus*, 2/452.

⁸⁶ Bilmen, *Kamus*, 2/452.

⁸⁷ Ruhi Özcan, “İslam Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti” (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1976).

⁸⁸ Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 15.

3.1.1.2. Giyim

İslam hukukunda fakihlerin icmâsıyla erkeğin karısını giydirmesi vaciptir. Bunda da ölçü yeterlilik miktarıdır, şeran bu konuda miktar belirlenmiş değildir. Kadının giyim ihtiyacı karşılanırken sağlığını koruyacak şekilde, mevsimine uygun olması göz önüne alınmalıdır. Kıyafetlerin, kadını kışın soğuktan, yazın sıcaktan koruması ve dinen örtülmesi gereken yerlerini örtmesi gerekmektedir.⁸⁹

Giyim nafakasının miktarı, kocanın ekonomik durumu göz önünde bulundurularak temin edilir. Bunun herhangi bir üst sınırı olmamakla birlikte kadının emsallerine ve dönemin şartlarına göre uygun olan kıyafet ihtiyacı yeteri miktarda temin edilir. Burada da sosyal seviye ve İslam'a uygun örf ve adetler ölçü alınır. Kadının tesettüre uygun olarak bir yazlık ve bir kışlık olmak üzere yılda en az iki kat kıyafet alma hakkı vardır. Mevsimine uygun olarak ayakkabı da bu kapsama dâhildir. Koca da kadının bu temel masraflarını karşılamak zorundadır.⁹⁰

Giyim kapsamına yatak, yorgan, çarşaf, yastık gibi evin normal eşyası da sayılacağı gibi tesettürün devamı niteliğinde olduğu için kadının kefen temini de giyim nafakası kapsamındadır.⁹¹

İmam Muhammed'e (r.a) göre giyecek, bölgeden bölgeye değişiklik gösterebileceği gibi her dönemde insanların giydikleri şeylerde uyguladıkları âdete bağlı olarak da farklılık gösterebilir. Dolayısıyla bu konuda belirleme yapılırken zamanın ve mekânın örfü dikkate alınarak yapılmalıdır. Kıyafet fiyatları zamanla pahalalanıp ucuzladığı için nafakanın belli miktarda nakit olarak verilmesi gerekmez. Kadına yeterli olacak kıyafetin değerinin ne kadar olduğuna bakılır. Kadın isterse bu miktarı kocasından isteyebilir.⁹²

3.1.1.3. Mesken

Hayatın devamı için gerekli en temel ihtiyaçlardan biri olan mesken ihtiyacının temini de nafaka kapsamındadır. Bu meskenin ailenin canı, malı ve ırzı koruma

89 Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/258; Bilmen, *Kamus*, 2/451;

90 Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/99; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 239.

91 Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 239.

92 Serahsî, *el-Mebsût*, 5/287.

konusunda güvenli, karı-koca hayatı yaşamaya elverişli, dönemin şartlarına ve eşlerin sosyo-ekonomik durumlarına göre olması gerekmektedir.⁹³ Kuran-ı Kerim’de "*Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun...*"⁹⁴ buyurulmaktadır. Bu ayet her ne kadar boşanmış kadınlardan bahsetse de fakihler tarafından kocanın mesken yükümlülüğüne delil olarak gösterilmiştir.⁹⁵

Kocaya ait veya koca tarafından kiralanmış, kadına hâs olan bu meskende kadının rızası olmadıkça kocanın yakınları veya kocanın başka bir kadından olan temyiz çağına girmiş çocukları kalamaz. Ancak kadın, nikâh akdinden önce kocasının akrabalarıyla kalmayı kabul ettiyse bu ikametden kaçınmaz. Yalnız koca ile kadının kendilerine ait ayrı bir odası bulunması gerekmektedir.⁹⁶

Meskenin taşınması gereken vasıflar dönemin şartlarına ve kocanın maddi durumuna göre farklılık gösterse de asgarî olarak; içinde yaşamaya elverişli, kadının dini vazifesini yerine getirebileceği ve dünya işlerini yapabileceği, ihtiyaçlarını görebileceği bir şekilde olmalıdır. Abdest alabileceği lavabonun, tuvalet ve banyonun meskende bulunması gereklidir. Ayrıca yemek yapmak için mutfak ve gereçleri olmak durumundadır. Meskenin ısınması için gerekli araç ve gereçlerden ve bunların tamirinden de koca sorumludur. Yine meskenin bulunduğu konum itibarıyla şehir merkezinden uzak, güvenliği tehdit edecek tenha bir yerde veya kötü komşuları bulunan bir çevrede olmamasına dikkat etmek gerekir. Nitekim kadın malını, canını ve ırzını koruyamamaktan ve evde bulunmaktan korkarsa, böyle bir meskende kalmak istemezse; koca karısını bu evde kalmaya zorlayamaz ve asgarî özelliklere sahip bir mesken temin etmesi gerekir.⁹⁷

3.1.1.4. Hizmetçi

Eğer kadın kendi işini göremeyecek durumda rahatsızlığı, bedenen bir engeli ya da arızî bir hastalığı var ise ve kadın yardım almadan normal bir yaşam süremiyor ise kocasının hizmetçi tutması gerekir.⁹⁸ Kadın bakıma muhtaç olmasa bile sosyal statü

⁹³ Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 14.

⁹⁴ Et-Talak 65/6.

⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/258.

⁹⁶ Bilmen, *Kamus*, 2/451; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/99.

⁹⁷ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 19-20.

⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/258-259.

bakımından emsali kadınların hizmetçisi bulunduğu takdirde kadına hizmetçi tutmak kocanın sorumluluğuna girer.⁹⁹

Kadının baba evinde hizmetçileri var ise kendi işini görmeye alışmamışsa kocası kadının hizmetçi nafakasını karşılar. Çünkü erkek eşinin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Bu ihtiyaçların en başında da kadının yiyeceği yemeğin yapılması gelir. Hizmetçi, kadının yemeğini hazırlama noktasında kocanın görevini almış olur. Dolayısıyla hizmetçinin nafakası da örf'e göre kocanın borcu olur.¹⁰⁰

Hz. Peygamber, kızı Hz. Fatıma'ya ev işlerini kendisinin görmesi, dış işlerin de Hz. Ali tarafından yapılması gerektiğini söylemesi üzerine bazı İslam hukukçuları; kadın, eşraftan bile olsa işlerini kendi görebilecek gücü varsa hizmetçi tutulmasının gerekli olmadığını savunmuşlardır. Ancak kadın tek başına ev işlerine yetişemiyorsa, çocuk sayısı fazla ise veya kadın riskli bir hamilelik dönemi geçiriyorsa kocasının maddi durumu ölçüsünde bir hizmetçi tutabilir veya ev işlerinde eşine yardım edebilir.¹⁰¹

Günümüzde çalışan kadın oranlarının da artmasıyla kadının hem ev işlerine hem çocuk bakımına hem de yemek hazırlığına yetişme vakti olmayabiliyor. Bu durumda kadının işlerine yardımcı olabilecek günlük, haftalık veya aylık hizmetçi tutulabilir. Kadının iş yükü hafiflemiş olmakla beraber kadın kendini/vaktini kocasına ve çocuklarına ayırmış olur. Beraber vakit geçirilen ailede huzur ve mutluluk kaçınılmaz olacaktır.

3.1.1.5. Sağlık ve Tedavi Masrafları

Kadının hayatini sürdürdürebilmesi için zaruri ihtiyaçlarının kocası tarafından karşılanması gerektiğinden bahsetmiştik. Gıda maddeleri, giyim eşyaları, barınma ihtiyacının karşılanması gibi durumlar zaruri ihtiyaç dâhiline girerken, sıhhatin korunması için gerekli olan tedavi masrafları bazı İslam hukukçuları tarafından nafaka kapsamına alınmamıştır.¹⁰²

Zamanın şartları ve dönemin de etkisiyle böyle bir yaklaşım benimseyen fıkıhçılar¹⁰³, elbette ki kadını değersizleştirmek veya fayda sağlanan bir obje olarak

⁹⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 240.

¹⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/284.

¹⁰¹ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27-28.

¹⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/282-288; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/258-259.

¹⁰³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/100.

görme niyetinde değillerdi. O dönemlerde hastaneler ve hastalıklar bu kadar yaygın olmamakla beraber tedavi masrafları ve ilaçlar da bu kadar pahalı değildi. İnsanlar doğal yöntemlerle tedavi olma yollarını arıyorlardı. Ancak günümüz şartlarında tedavi olabilmek için belli miktar maddi güce ihtiyaç duyuluyor ve çalışmayan bir kadın kocasının desteği olmadan bu miktarı karşılaması neredeyse mümkün gözüküyor.¹⁰⁴

Nitekim Kuran-ı Kerim’de “..kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın..”¹⁰⁵ ve “..Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.”¹⁰⁶ buyurularak insan hayatının önemine vurgu yapılmıştır. Yine Hz. Peygamber’in (sav), “..tedavi olunuz..”¹⁰⁷ hadisi, tedavi olmanın önemini ve hastalıklardan korunmanın gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Kuran ve Sünnette de gördüğümüz gibi İslam dininin sağlığa verdiği önem kaçınılmazdır. Bu nedenle bir canın korunması, tehlikeli hastalıklardan hayatın kurtarılması için hastane ve tedavi masraflarının kocaya ait olması daha doğru bir karar olacaktır.¹⁰⁸

3.1.1.6. Temizlik ve Bakım Giderleri

Kadının kişisel temizliği ve beden temizliği için ihtiyaç duyduğu sabun, tarak gibi zaruri malzemeleri kocanın karşılaması gerektiği konusunda İslam hukukçuları ittifak etmişlerdir. Ancak zaruri olmayan kına, sürme, koku gibi kadının süslenmesine yarayan bakım malzemeleri konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Hanefilere göre kişisel temizlik malzemeleri nafakanın kapsamında sayılırken süs için gerekli olan kozmetik ürünler nafakadan sayılmamıştır, kocanın tercihine bırakılmıştır.¹⁰⁹

Şafîiler ve Hanbelilere göre süs malzemeleri nafakadan sayılmamakla beraber eğer koca karısından süslenmesini ve güzel kokmasını isterse bu malzemeleri temin etmekle yükümlüdür.¹¹⁰ Mâlikiler’e göre ise kadının süslenme alışkanlığı varsa süslenmediği

¹⁰⁴ Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 179-180.

¹⁰⁵ El-Bakara 2/195.

¹⁰⁶ El-Mâide 5/32.

¹⁰⁷ Buhârî, “Tıp”, 3,4.

¹⁰⁸ Zekiyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 256; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 19; Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 33; Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 180.

¹⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/282-288.

¹¹⁰ Şafîî, *el-Ümm*, 6/228; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/260; Genç- Aksoy, *Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası*, 364.

takdirde ziynetinde eksiklik olacaksa ve kocasının kadına karşı rağbeti azalacaksa kocanın bu malzemeleri tedarik etmesi nafaka sorumluluğundadır.¹¹¹

3.2. Hısımlık Nafakası

İslam hukukunda hısımlık nafakası, aralarında kan bağı bulunan ve nafaka sorumluluğu olan kişilerin, yardıma muhtaç durumdaki akrabalarının temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yaptığı masraflardır.¹¹² Süt akrabalığı ve sıhri hısımlık böyle bir sorumluluk doğurmaz. Kişinin bakmakla yükümlü olduğu furuu kapsamındaki evlatlarına ve torunlarına; usûl kapsamındaki anne-babasına ve dedesine karşı nafaka yükümlüsüdür ki buna “usûl-furuu nafakası” denir.¹¹³

Kişinin yardıma muhtaç yakın akrabasına bakması, onların ihtiyaçlarını karşılaması nafakalarını temin etmesi gereklidir. Bu nafaka çeşidi İslam hukukunda “hısımlık/akrabalık nafakası” olarak adlandırılırken, günümüz hukukunda karşılığı “yardım nafakası”dır. Mer’i hukuka göre kişi, nafaka vermediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu, altsoyu ve kardeşlerine yardım etmekle mükelleftir.¹¹⁴ Her iki hukuk sisteminde de kişi, alt ve üstsoyuna bakmakla mükelleftir. Ancak bunlar dışında kalan akrabaların hangilerinin nafaka kapsamına girmesi gerektiği konusunda görüş ayrılıkları vardır.

Hanefilere göre akrabalık nafakasının kapsamı oldukça geniştir. Akrabalık nafakasında mahrem yakınlığını ölçü alan Hanefiler; üstsoy ve altsoyla beraber kardeş, kardeş çocukları, hala, amca, teyze, dayı gibi akrabaları da nafaka kapsamında değerlendirmişlerdir. Hanefiler ayrıca akrabalık nafakası için fakirliği şart koşmuşlardır. Yani akrabaların nafaka alabilmeleri için fakir olmaları gerekir.¹¹⁵

Hanbeli fıkıhçılar kişiye vacip olan akrabalık nafakasının kapsamına, mirasa dâhil olan vârislerin tamamını almışlardır. Buna göre zevi’l-erhâm denilen hala, teyze gibi

¹¹¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Mukteşid*, 2/29.

¹¹² Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 88; Erbay, “Nafaka”, 32/282.

¹¹³ Bilmen, *Kamus*, 2/495.

¹¹⁴ Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 145.

¹¹⁵ Serahşî, *el-Mebsût*, 5/282-288; Bilmen, *Kamus*, 2/506-508; Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 189.

akrabalar hariç, ashâb-ı ferâiz¹¹⁶ veya asabeden¹¹⁷ olması itibari ile mirasçısı olduğu akrabaları kişiden nafaka talep edebilir.¹¹⁸

Şafîiler alanı biraz daha daraltarak sadece usul ve fûruyu nafaka kapsamına dâhil etmişlerdir. Onlara göre dede babadan sayılır, torun da evlattan sayılır. Ne kadar yukarı gidilirse gidilsin üstsoy ve ne kadar aşağı gidilirse gidilsin altsoy nafaka dâhilindedir.¹¹⁹

Akrabalık nafakasının kapsamını en dar tutan mezhep ise Mâlikilerdir. Onlara göre akrabalık nafakasına vacip olan kişiler sadece anne-baba ve öz çocuklardır. Dede, nine ve toruna nafaka gerekmez.¹²⁰ Bu görüşün delili olarak şu ayeti gösterirler: "*Anne-babaya da ihsan(ı emretti.)*"¹²¹ "*Onlara dünyada iyi davran.*"¹²² Çocuğun nafakasının babasına ait olduğunun delili de şu âyetlerdir: "*Çocukların annelerinin maruf bir şekilde yiyecekleri ve giyecekleri çocuğun babasına aittir.*"¹²³ "*Eğer sizin için çocuğunuzu emzirmiş iseler, emzirme ücretlerini onlara verin.*"¹²⁴ Bu ayetlere dayanarak Malikiler sadece anne-baba ve çocuk nafakasına vaciptir demişlerdir.

İbn Teymiyye ve İbnü'l Kayyım gibi bazı hukukçulara göre evlenme engeline yani mahrem yakınlığına bakılmaksızın zamanı geldiğinde birbirine vâris olanlar, gerektiği zaman nafaka alacaklısı ve borçlusunu da olurlar. Yani kişi, bir akrabasının ölümüyle onun malına vâris olabiliyorsa, sağlığında da yardıma muhtaç olduğunda ona bakmakla yükümlüdür. Hz. Ömer'e ve İbn Ebi Leyla'ya da ait olan bu görüş; adalete, naslara ve İslam ruhuna da en uygun olan içtihat olarak değerlendirilebilir.¹²⁵

Akrabalık nafakasında usul, fûru ve eşin din farklılığı bulunması nafakayı düşürmezken, diğer akrabalarda nafaka hakkı doğması için din birliği şartı vardır.¹²⁶ Akrabalık nafakasının miktarına gelince zaruri ihtiyaçlar nispetinde aşırıya ve lükse

¹¹⁶ Miras payları Kur'an, sünnet ve icma ile belirlenmiş kimselerdir. Karı, koca, anne, baba, dede, nine, kız, oğlun kızı, ana baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, ana bir erkek ve kız kardeş bu sınıfın üyeleridir.

¹¹⁷ Fıkıh ve ferâiz kitaplarında asabe, "tek başına bulunduğu zaman mirasın tamamını, belli hisseli mirasçılarla beraber bulunduğu zaman onlardan arta kalanı alan mirasçı" şeklinde tarif edilmiştir.

¹¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/264.

¹¹⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 6/228; Bilmen, *Kamus*, 2/506-508.

¹²⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/29; Erbay, "Nafaka", *DİA*, 32/283.

¹²¹ İsrâ, 17/23.

¹²² Lokman, 31/15.

¹²³ Bakara, 2/233.

¹²⁴ Talak, 65/6.

¹²⁵ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/153.

¹²⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/167.

kaçmadan en temel ihtiyaçların karşılanmasıdır. Evlilik nafakasında bahsi geçen örfe uygunluk ve yeterlilik ölçüsü, akrabalık nafakasında da geçerlidir.¹²⁷

Günümüz Medeni hukukta yardım nafakasının miktarı belirlenirken, nafaka alacaklısının geçimini sağlayabileceği, nafaka borçlusunun da maddi durumunu zorlaştırmayacak, onu yoksulluğa düşürmeyecek ve yaşam biçimini değiştirmeyecek şekilde olmasına dikkat edilir.¹²⁸

3.2.1. Hısımlık Nafakasının Şartları

İslam hukukuna ve Medeni hukuka göre akraba arasında karşılıklı nafaka hak ve yükümlülüğünün hukuken sabit olabilmesi için nafaka alacaklısında ve yükümlüsünde birtakım şartların bulunması gerekir.¹²⁹

İslam hukukuna göre nafaka alacaklısının bu nafakayı alabilmesi için kendi geçimini sağlayamayacak kadar fakir olması gerekir. Bu bütün mezheplerin üzerinde ittifak ettiği bir şarttır. Dolayısıyla kişi geçimini sağlayan asgarî miktarda mala sahipse akrabalık nafakasından alma hakkı olmaz.¹³⁰ Medeni hukukta da durum aynıdır. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi kişi *nafaka vermediği takdirde yoksulluğa düşecek* üst ve altsoyuna nafaka vermekle mükelleftir.¹³¹

Nafakaya ihtiyacı olup verecek akrabası bulunmayan kişinin nafakasını devlet sağlar. Fıkıh kitaplarında, beytü'l-mal (devlet hazinesi) giderleri sayılırken bu durumdaki kişilerden de bahsedilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber de; *“Kim ölür de bir mal bırakırsa bu ailesine aittir, kim de bakılacak çoluk çocuk bırakırsa onlar da bana aittir.”*¹³² buyurarak devletin bu görevini dile getirmiştir.¹³³

¹²⁷ Bilmen, *Kamus*, 2/506-508; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/167-169.

¹²⁸ Turgut Akıntürk, *Aile Hukuku Dersleri*, (Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları,1967), 463.

¹²⁹ Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 276-278; Akıntürk, *Aile Hukuku Dersleri*, 461-463.

¹³⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/167-170; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/266; Bilmen, *Kamus*, 2/508.

¹³¹ TMK, md.364/1.

¹³² Buhârî, *Ferâiz*, 4, Nafakât, 15.

¹³³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/151-153.

Nafaka alacaklısı kişinin fakir olmasıyla beraber geçimini sağlamaya engel bir durumunun da olması gerekmektedir.¹³⁴ Felç, kötürümlük, çok yaşlı olmak vb. fiziki engeller ile delilik, bunaklık gibi akıl ve ruh sağlığıyla ilgili engeller olması durumunda kişi akrabalık nafakası almaya hak kazanabilir. Aksi takdirde çalışmadan ve geçimini sağlamadan akrabalarından medet umması kişiyi tembelliğe götürdüğü gibi nafaka borçlusuna da adaletsizlik olur.¹³⁵ Medeni hukukta ise böyle engeli bulunan kişiye, Engelli ve Yaşlı Aylıkları Kanunu çerçevesinde engelli maaşı yatırılarak nafakası devlet tarafından karşılanmakta, akrabalarına böyle bir sorumluluk yüklenmemektedir.¹³⁶

İslam hukukuna göre akrabalık nafakası için bir diğer şart da nafaka alacaklısıyla nafaka borçlusunun din birliğine sahip olmasıdır. Müslüman bir kişi gayr-i Müslim bir akrabasının nafakasını temin etmek zorunda değildir.¹³⁷ Ancak Hanefi, Şafi ve Maliki hukukçulara göre usûl- fûruu arasında din birliği olması şart değildir. Müslüman bir evlat, gayr-i Müslim olan babasının nafakasıyla mükellef olabileceği gibi tam tersi durumda da Müslüman olan baba, gayr-i Müslim olan evladının nafakasıyla mükelleftir. Hanbeli hukukçulara göre ise farklı dine mensup usûl- fûruu arasında nafaka yükümlülüğü yoktur. Onlara göre nafaka yükümlülüğü vâris hükmüne bağlandığı için bir Müslüman, gayr-i Müslim birine vâris olamayacağı için nafaka yükümlüsü de olamaz.¹³⁸

3.3.Mülkiyet Nafakası

İslam hukukunda kişinin zevcesine ve akrabalarına karşı olan nafaka yükümlülüğünün yanında bir de mâlik olduğu köle ve câriyelere, sahip olduğu hayvanlara ve cansız varlıklara karşı da nafaka sorumluluğu vardır.¹³⁹ İnsanın meşru yollarla sahip olduğu, kendisine özel ve dilediği tasarruf yetkisinin olduğu eşya veya menfaat kabilinden olan şeye mülk denir.¹⁴⁰ Kölenin giyim, iaşe, mesken, sağlık ve her türlü temizlik masrafları, sahibi olduğu hayvanın bakım ve gözetimi ve cansız

¹³⁴ Usûl için bu şart geçerli değildir. Usulün fakir olması nafaka alacaklısı olmaya yeterlidir.

¹³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/263- 266; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/151-153.

¹³⁶ TMK, md.366.

¹³⁷ Bilmen, *Kamus*, 2/508.

¹³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/263- 266.

¹³⁹ Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 47

¹⁴⁰ Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 2/151.

varlıkların devamlılığını temin edecek bakım ve onarım masraflarına “*mülkiyet nafakası*” denmiştir.¹⁴¹

Kölenin nafakasının, efendisinin üzerine vacip olduğuna dair âlimler icmâ etmişlerdir. Ona yeterli gelecek kadar gıda ve memlekette kölelerin giydiği cinsten bir giysi efendisi tarafından temin edilmesi gerekir. Köle evlenmek isterse efendisi tarafından evlendirilir.¹⁴²

Sahibi olduğu hayvanların bakım ve gözetimini yapmak, tedavi giderlerini karşılamak, hayvana eziyet etmeden, fazla yük yüklemekten tüm koruyucu tedbirlerini almak da nafaka kapsamında değerlendirilir.¹⁴³ Eğer hayvan sahibi, hayvanın nafakasını karşılamazsa bu durum mahkemeye taşınır. Mahkeme hayvanın sahibine, sorumluluklarını yerine getirmesi için ve hayvanının nafakasını karşılaması için ihtarda bulunur. Kişi halen hayvanın gözetimini ihmale devam ederse mahkeme, sahibinden hayvanı satmasını ya da başkasına vermesini ister. Ebu Yusuf'a göre hayvanların sahibi onların yiyeceğini karşılamıyorsa hayvanları satmaya veya infakta bulunmaya hükmen mecbur tutulur. Şafilere göre ise, sahibi hayvanın ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, mahkeme hayvanın satılmasına karar verebilir.¹⁴⁴

Günümüzde Hayvanları Koruma Kanunu Kapsamında, tüm uyarı ve tedbirlere rağmen nafakası sağlanmayan hayvanların bakımını belediyeler üstlenmektedir. 2021 tarihine kadar hayvanlara yapılan suçlar, kabahatler kapsamında değerlendirilip idari para cezası veriliyordu. Hayvanları Koruma Kanunu ile yapılan değişiklikte bu suçlar Türk Ceza Kanunu kapsamına alınmış ve hayvanların bir mal değil can statüsünde olduğu göz önüne alınmıştır.¹⁴⁵

İnsanın, hizmetine sunulmuş canlı/cansız tüm varlıklara karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların kapsamı, varlıklar için gereken tamir, bakım ve imarının yapılmasıdır. Bağ, bahçe, ekili dikil arazi, mesken, han, hamam, kamu binaları, fabrika, atölye ve nakil vasıtaları gibi cansız varlıkların/malların korunup fayda vericiliğinin devam edebilmesi, bakımı, imarı, tımarı ve tamiri için yapılan harcamalar da mülkiyet nafakasının kapsamı dâhilinde sayılmaktadır.¹⁴⁶

¹⁴¹ Erbay, "Nafaka", *DİA*, 32/283.

¹⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/311-313; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/263- 266; Bilmen, *Kamus*, 2/508.

¹⁴³ Erbay, "Nafaka", *DİA*, 32/283.

¹⁴⁴ Şafîî, *el-Ümm*, 6/232; Bilmen, *Kamus*, 2/512-513.

¹⁴⁵ 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu Değişik: 09.07.2021, ek madde 1; Filiz Kiroğlu, Türkiye'de Hayvanlara Yönelik Şiddetin Hayvan Hakları Koruma Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi, *Meyad Akademi*, 2/2 (2021), 172-185.

¹⁴⁶ Erbay, "Nafaka", *DİA*, 32/283.

4. Türk Medeni Hukukunda Nafaka

Türk Medeni Kanununa göre nafaka, bakım nafakası ve yardım nafakası olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Yardım nafakası, daha önce de bahsi geçtiği üzere; yardım edilmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoy, altsoy ve kardeşlere verilen nafakadır. Bakım nafakası ise; doğum, evlenme ve boşanma gibi durumlarla ilgili nafaka yükümlülüğünü kapsamaktadır. Bakım nafakası, tedbir, iştirak ve yoksulluk olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır.¹⁴⁷ Bu başlık altında Medeni hukuktaki nafaka bölümlerini ayrıntılarıyla ele alıp İslam hukukundaki karşılığını bulmaya çalışacağız.

4.1.Tedbir Nafakası

Tedbir nafakası, eşler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sonucu boşanma davasının açılmasıyla başlayıp dava sonuçlanana kadarki süreçte, hâkimin takdiri sonucu koca tarafından karısına ödeyecek olduğu maddi bir yardımı ve alınması gereken tedbiri ifade eder. Bu süreçte kendi imkânlarıyla geçimini sağlayamayan kadın ve çocukların, bakım ve giderleri eşlerin kusur durumlarına bakılmaksızın davalı olan eşe aittir.¹⁴⁸

Boşanma davasının açılmasıyla birlikte eşler birbirinden ayrı yaşama hakkına sahiptir. Bu süreçte ayrı yaşayan kadın, kocasından tedbir nafakası isteyebilir. Boşanma sebebi kadının davranışlarından veya kusurundan olsa dâhi bu kural değişmez.¹⁴⁹ Bu nedenle hâkim, dava kesin olarak sonuçlanana kadar geçici bir tedbir olarak kocanın, karısına ve çocuklarına geçim masraflarını temin etmek için genellikle her ay olacak şekilde belli bir miktar ödemesine karar verir.¹⁵⁰

Tedbir nafakasında eşler her ne kadar boşanma kararı alsalar ve ayrı yaşamaya başlasalar da evlilik birliği hükmen devam ettiği için eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları da devam etmektedir. Zaten davanın sonuçlanmasıyla kesin boşanma

¹⁴⁷ İzzet Doğan, Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 35/1 (2015), 59-95.

¹⁴⁸ Dural-Sarı, *Aile Hukuku*, s.128; Mehmet Hamzaçebi, Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma Ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/3-4 (Aralık 2002), 23-48.

¹⁴⁹ TMK, md.169.

¹⁵⁰ Hamzaçebi, Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma Ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 26.

gerçekleştikten sonra tedbir nafakası yerini, eş için yoksulluk nafakasına, çocuklar için iştirak nafakasına bırakacaktır.¹⁵¹

Yeni Medeni Kanunun “*Konutun Seçimi, Birliğin Yönetimi ve Giderlerine Katılma*” başlıklı 186. maddesi göre cinsiyet eşitliği kapsamında eşler nafakadan güçleri nispetinde emek ve mal varlığı olarak ortak sorumluluk alanına sahiptir. Bu nedenle eşlerden herhangi birinin dava açması halinde, artık sadece muhtaç olan kadının geçimi değil, muhtaç olan kocanın geçimi de hâkim kararıyla kadına verilebilir. Yani bu durumda tedbir nafakasını mali durumu erkekten daha güçlü olan kadın öder.¹⁵²

Tedbir nafakası konusu bakımından, İslam hukukunda ric’i talakla boşanmış kadının iddet nafakasına benzetmekle birlikte farklılıkları da vardır. Ric’i talak, erkeğin yeni bir nikâh akdine ihtiyaç duymaksızın karısına geri dönebildiği boşama çeşididir.¹⁵³ Yani ayrılık kararı alınmış ama evlilik hükmen devam etmektedir. Her iki hukuktaki nafakada da boşanma tam olarak gerçekleşmediğinden eşlerin birbirine karşı nafaka yükümlülükleri devam etmektedir. Yalnız İslam hukukundaki iddet nafakasından yalnızca erkek sorumlu iken Medeni hukukta kadın da nafaka sorumlusu olabilmektedir. Yine bir diğer farklılık olarak tedbir nafakası için talep gerekirken iddet nafakası için talebe gerek duyulmaksızın şer’i hüküm gereği bir süreliğine verilir.¹⁵⁴

Medeni hukukta boşanma davalarındaki ayrılık süresi bir yıl ile üç yıl arasında sınırlandırılmıştır. Bu süreçte evlilik hukukundan kaynaklanan sorumluluklar eşe ve çocuklara karşı devam etmektedir. Bu üç yılın sonunda eşlerin kararı tekrar sorgulanır. Evliliklerin sonlanmasını isterlerse hâkim tarafları kesin olarak boşar. Tedbir nafakası yerini yoksulluk nafakasına bırakarak kadın kocasından nafaka almaya devam eder.¹⁵⁵ Ric’i talakta ise koca, karısına üç kur süresi içinde geri dönmek isterse herhangi bir akid yapılmadan geri döner. Bu üç kur’ döneminin bitmesi halinde koca, karısına geri dönmezse ric’i talak, baîn talaka dönüşür ve evlilik birliği tamamen biter. İddet nafakasının bitmesi halinde kadın kocasına tamamen yabancı hale gelir ve aralarında herhangi bir hukuki bağ bulunmaz.¹⁵⁶

¹⁵¹ Doğan, Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 63.

¹⁵² Hamzaçebi, Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma Ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 27.

¹⁵³ Halil İbrahim Acar, “Talâk”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/498.

¹⁵⁴ Ömer Uğur Gençcan, *Nafaka Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2021), 305.

¹⁵⁵ TMK, md.170.

¹⁵⁶ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 238.

4.2.Yoksulluk Nafakası

Yoksulluk nafakası, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf kusuru daha ağır olmamak koşuluyla, geçimi için karşı taraftan süresiz olarak istediği nafakadır.¹⁵⁷ Boşanmadan dolayı geçimini sağlayamayıp yoksulluğa düşecek olan kadın veya erkek, kusuru karşı tarafın kusurundan daha ağır olmamak şartıyla, süresiz nafaka isteme hakkına sahiptir. Mahkeme, nafaka yükümlüsünün kusurlu olup olmadığına bakmadan mâli gücü dikkate alarak karar verir.¹⁵⁸ Boşanmada her iki eş de kusursuz ise o zaman geçimi dar olup yoksulluğa düşme tehlikesi olan eş, karşı taraftan nafaka talebinde bulunabilir.¹⁵⁹

Yoksulluk nafakasını talep edebilmenin en önemli şartı, tarafın yoksul olması veya boşanma sebebiyle yoksulluğa düşecek olmasıdır. Yoksulluk kavramıyla ilgili bir tanım yasada yapılmamakla beraber, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun verdiği kararla; “*temel hakkın tabii bir sonucu olarak yeme, içme, barınma, sağlık, kültür, eğitim gibi gerekli görülen harcamaları karşılayacak maddi imkânı olmayanların yoksul kabul edilmesi gerekir.*” tanımı yapılmıştır.¹⁶⁰

Yoksulluk nafakasına karar verilebilmesi için mutlaka talep/istem gereklidir. Karşı tarafın “geçimi sağlamaya gücüm yok” ,“sürekli nafaka” veya “yaşam boyu nafaka” şeklindeki istekleri, yoksulluk nafakası talebi olarak değerlendirilir. Anlaşmalı boşanmalarda tarafın “nafaka talep etmiyorum” ifadesi hem tedbir hem de yoksulluk nafakasını kapsar. Bu durumda taraflar nafaka hakkından feragat etmiş olur.¹⁶¹

Kendi giderini karşılayacak kadar mal varlığı veya geliri olan eş, karşı taraftan nafaka isteminde bulunamaz, bulunsa bile ret olunur. Ayrıca nafaka talebinde bulunan taraf boşanma sebeplerinde, diğer tarafa göre az kusurlu veya kusursuz bulunması gerekir.¹⁶² Boşanmaya sebebiyet veren kusurlu taraf, *yoksulluğa düşecek bile olsa* nafaka talebinde bulunamaz.¹⁶³

¹⁵⁷ TMK, md.175.

¹⁵⁸ Ferhat Çelik - Muhammed Kiomers Ganbari, “Türk Hukukunda Yoksulluk Nafakasının Gelişimi Ve Güncel Meseleler”. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/2 (Ekim 2023), 111-136.

¹⁵⁹ Hamzaçebi, Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma Ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 34.

¹⁶⁰ YHGK, E. 2017/2-1579, K. 2018/673 (4 Nisan 2018).

¹⁶¹ Doğan, Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 78.

¹⁶² Y2HD, E. 2004/14495, K. 2004/15702 (27.12.2004).

¹⁶³ Y2HD, E. 2005/9774, K. 2005/12231 (19.09.2005).

Yoksulluk nafakası ile evlilik birliği içerisinde eşler arasında devam eden dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğünün, evlilik sonrasında da kısmen de olsa devam ettirilmesi amaçlanır. Her ne kadar kusursuz olan tarafın mağduriyetini en aza indirmek amaçlansa da nafakanın süresiz olarak hükmedilmesi bazı durumlarda hakkaniyete aykırı olabilmektedir. En azından, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek olan eşin, iş bularak çalışma ihtimalini veya evlenebilme gibi mali ve sosyal durumunun değişme ihtimallerini göz önüne alarak bu yoksulluk halinin ne kadar sürebileceğine karar verilip, nafaka bu süreyle sınırlandırılabilir. Yine aynı şekilde yoksulluk nafakası alan tarafın malvarlığında artış meydana gelmesiyle hâkime başvurarak bu nafakanın kaldırılması talep edilebilir.¹⁶⁴

Yoksulluk nafakasını, İslam hukukunda baîn talakla boşanmış kadının iddet nafakasına benzetebiliriz. Baîn talak; evlilik birliğinin tamamen sona erdiği ve yeni bir nikâh akdi yapılmadan eşlerin birbirine dönme imkânı bulunmayan boşanma şeklidir.¹⁶⁵ Bu durumdaki kadının beklediği iddete “*baîn talak iddeti*” denir.¹⁶⁶ Hanefilere göre ister ric’i ister baîn talakla boşanmış olsun, zifaktan sonra boşanan her kadının hamile olma ihtimaline karşı (hamile olmasa bile) iddet beklemesi gerekir ve bu iddet süresince nafaka ve sükna hakkını kocası öder.¹⁶⁷

Her iki hukuk sisteminde de bahsedilen nafakalar evlilik birliğinin tamamen sona ermesiyle veriliyor olsa da bazı farklılıkları vardır. İslam hukukuna göre bâin talak iddeti üç kur’ dönemiyle sınırlandırılırken, mer’i hukukta bu nafakanın sınırı yoktur. Yine İslam hukukuna göre nafaka alacaklısı her zaman kadındır, kocanın yoksul olması ve kadının da zengin olması bu durumu değiştirmez. Ancak mer’i hukukta nafaka talep eden tarafın yoksul olması şartı vardır ve nafaka alacaklısı kadın olabileceği gibi koca da olabilmektedir. İslam hukukunda nafaka için talep aranmazken mer’i hukukta talep olmadan nafakaya hükmedilmez.¹⁶⁸

4.3.İştirak Nafakası

¹⁶⁴ Hamzaçebi, Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma Ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 35.

¹⁶⁵ Acar, “Talâk”, *DİA*, 39/496-500.

¹⁶⁶ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 238.

¹⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/316.

¹⁶⁸ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 96-113.

Medeni hukuktaki bir diğerk nafaka çeşidi olan iştirak(katılma) nafakası; çocukların velayeti kendine verilmemiş olan tarafın, çocukların eğitim, sağlık, bakım gibi masraflarına maddi gücü ölçüsünde katılma zorunluluğuna denir.¹⁶⁹

Bu nafaka velayeti alan eşe, çocuğun yararına olacak şekilde her ay verilebileceği gibi toplu olarak da verilebilir. Nafakanın miktarı, çocuğun yaşına, eğitim seviyesine, bakım giderlerine ve tarafların maddi durumlarına göre hâkim tarafından belirlenir.¹⁷⁰ Aradan geçen zamanla birlikte ekonomik enflasyon göz önüne alınarak bu miktar artırılıp azaltılabilir.¹⁷¹ Çocuk 18 yaşını doldurup rüşt çağına geldiğinde nafaka kendiliğinden kalkabildiği gibi çocuğun eğitim masrafları devam ediyorsa ve kendi bakım masraflarını karşılayamıyorsa anne-babanın çocuğuna bakım yükümlülükleri devam eder. Çocuğun geçimini sağlamaya başlamasıyla veya evlenmesiyle, yargı kararı ile nafaka sona erer.¹⁷²

İslam hukukuna göre çocukların kendilerine ait malvarlığı veya gelirleri varsa nafakası oradan karşılanır. Kendilerine ait malları yoksa tüm bakım ve masrafları baba tarafından karşılanır. Yani mer'i hukuktaki gibi eşlerin maddi güçleri nispetinde ortak katılım söz konusu değildir. Bunun yanında çocuğun terbiyesi, yetiştirilip büyütülmesi, bakım ve gözetimi bilhassa anneye aittir.¹⁷³

Erkek çocuk ergenlik çağına gelip kazancını temin edebilecek güce ulaştığında nafakası sâkıt olur. Eğer eğitimi devam ediyorsa ve herhangi bir geliri yoksa nafakası devam eder. Ergenlik çağına gelen kız çocukları ise kazanç sağlamaya muktedir olamayacağından dolayı evlenene kadar nafakaları devam eder.¹⁷⁴

¹⁶⁹ TMK, md.328; Dural-Sarı, *Aile Hukuku*, 144.

¹⁷⁰ Y2HD. K. 1978/3081 (12.04.1978); Y2HD. K. 1991/5362, E. 1991/9459 (18.06.1991).

¹⁷¹ Y3HD. K. 2004/4976, E. 2004/5214 (17.05.2004)

¹⁷² Doğan, Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, 67-76.

¹⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/327; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/270.

¹⁷⁴ Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 132.

5. Mer'i Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Nafaka Terimleri

<u>İSLAM HUKUKUNA GÖRE</u>	<u>MER'İ HUKUKA GÖRE</u>
NAFAKA	NAFAKA
Erkeğin, eş ve çocuklarının temel geçim masraflarını karşılamasıdır.	Eşlerin karşılıklı olarak evliliğin giderlerini üstlenmesidir.
MEHİR	MEHİR
Nikâh akdi ile kadının hak ettiği maldır. Evlilik içerisinde veya boşanma sonrasında verilebilir.	Günümüz hukukunda mehirle ilgili bir düzenleme olmamakla beraber "bağışlama sözleşmesi" çerçevesinde kocanın karısına ödemek zorunda olduğu borç niteliği kazanmıştır.
MUT'A	BOŞANMA TAZMİNATI
Mehri belirlenmeden ve birliktelik yaşanmadan kocası tarafından boşanan kadının gönlünü hoş etmek ve manevi zararını karşılamak amacıyla verilmesi gereken hediyedir.	Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğramış tarafın, karşı taraftan maddi-manevi zararını karşılamak için talep ettiği bir miktar paradır.

HISIMLIK NAFKASI	YARDIM NAFKASI
Aralarında kan bağı bulunan ve nafaka sorumluluğu olan kişilerin, yardıma muhtaç durumdaki akrabalarının temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yaptığı masraflardır.	Kişinin, nafaka vermediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu, altsoyu ve kardeşlerine yardım etmekle mükellef olmasıdır.
RİC'İ TALAKTA İDDET NAFKASI	TEDBİR NAFKASI
Erkeğin yeni bir nikâh akdine ihtiyaç duymaksızın karısına geri dönebildiği boşama çeşidinde, kadının almaya devam ettiği nafakasıdır.	Boşanma davasının açılmasıyla başlayıp dava sonuçlanana kadarki süreçte, hâkimin takdiri sonucu koca tarafından karısına ödeyecek olduğu maddi bir yardım ve alınması gereken tedbirdir.
BAİN TALAKTA İDDET NAFKASI	YOKSULLUK NAFKASI
Erkeğin yeni bir nikâh akdi yapmadan karısına dönemediği yani kesin olarak boşadığı karısına, iddet süresinde ödediği nafakasıdır.	Boşanma gerçekleşikten sonra, yoksulluğa düşecek olan tarafın karşı taraftan süresiz olarak talep ettiği nafakadır.

İslam hukukunda nafaka, temelde mesken, giyim ve iâşe masraflarının karşılanmasıdır. Türk hukukunda nafaka ise evlilik süresinde ve evliliğin sona ermesi durumunda tarafların birbirlerine olan malî sorumluluklarıdır. İslam hukukunda nafaka kavramı evlilik, akrabalık ve mülkiyet başlığı altında üçe ayrılmıştır. Evlilik nafakası; nikâh akdiyle birlikte kocanın kadın üzerindeki yükümlülükleri kapsar. Akrabalık/Hısımlık nafakası; yardıma muhtaç durumdaki akrabalarının temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik kişinin yaptığı masraflardır. Mülkiyet nafakası ise kişinin mülkiyeti altında bulunan köle ve câriyelere, sahip olduğu hayvanlara ve cansız varlıklara karşı olan nafaka sorumluluğudur. Mer'i hukukta nafaka, bakım ve yardım nafakası olarak iki ana başlığa ayrılmış, bakım nafakası da tedbir, iştirak ve yoksulluk olarak üç alt başlığa ayrılmıştır. Bunlardan tedbir; boşanma davası açılıp, sonuçlanana kadar olan süre içerisinde tarafların nafaka yükümlülüğünün devam etmesi, iştirak; ortak çocukların bakım ve ihtiyaçları için gerekli harcamaları tarafların ortak olarak üstlenmeleri, yoksulluk nafakası ise boşanma resmen sonuçlandıktan sonra yoksulluğa düşecek olan tarafa verilmesi öngörülen nafaka biçimini ifade eder. Yardım nafakası ise kişinin yoksulluğa düşecek üstsoy, altsoy ve kardeşlerine bakmakla yükümlü olmasıdır.

İslam hukukunda evlilik içinde nafakanın kapsamı; yeteri kadar yiyecek, yazlık ve kışlık olmak üzere kıyafet, içinde ihtiyaçlarını karşılayabilecek rahatlıkta ve dönemin şartlarına uygun bir mesken, kadının kişisel temizlik malzemeleri, bazı durumlarda hizmetçi ve sağlık giderlerinden oluşmaktadır. Klasik fıkıh kaynaklarında kadının tedavi masraflarının nafakanın kapsamına girip girmediği konusunda farklı görüşler bulunsa da günümüz fıkıhçıları kadının tedavi masraflarının kocanın karşılaması gerektiğini savunmuşlardır. Günümüz hukukunda nafakanın kapsamı, aile birliği için gerekli olan giderlerin eşler tarafından karşılanmasıdır. Bu giderlerin kapsamına ailenin bütün ihtiyaçları girmektedir. İslam hukukundaki bu ihtiyaçlar aynı olarak karşılanabiliyorken mer'i hukukta genelde nakdi olarak karşılanması beklenir.

Nafaka temin edilirken, dönemin şartlarına göre ihtiyaçları karşılayacak yeterlilikte olması gereklidir. Nafaka borçlusu eşi, ekonomik olarak zora sokmayacak, aşırıya ve lükse kaçmadan yeterli olan miktar zamanında karşılanmalıdır. Her iki hukuk sisteminde de nafaka yükümlüsü eşin, sosyal ve ekonomik durumu göz önüne alınarak nafakayı temin etmesi beklenir.

İslam hukukunda evlilik sonrası nafaka süresi iddet dönemiyle sınırlandırılarak kadına ve erkeğe bazı sorumluluklar yükler. Bu dönemde kadının sorumluluğu başka biriyle evlenmemek iken erkeğin sorumluluğu kadının nafakasını karşılamasıdır. Bu süre boşanmanın şekline göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kocasını ölen kadının iddeti 4 ay 10 gündür ve kadının nafaka hakkı yoktur, mirastan payını alır. Hamile olan kadının iddeti çocuk doğana kadar, boşanmış kadının iddet süresi ise üç kur' dönemidir. Koca bu iddet süresi boyunca kadının nafakasını karşılamakla mükelleftir. Günümüz hukukunda boşanma sonrası nafaka belli bir süreyle sınırlandırılmamış, süresiz olarak verilmesine hükmedilmiştir.

Netice itibarıyla İslam hukukuna göre evlilik birliği içinde ve iddet süresi boyunca nafaka yükümlüsü her zaman kocadır ve bu sorumluluk iddet süresinin tamamlanmasıyla son bulur. İddet süresi bittikten sonra iki tarafın da birbirleriyle sosyal, hukuki ve maddi olarak hiçbir bağı kalmaz. Bu durumdaki kadının nafakası kendi anne-babasının sorumluluğuna girer. Kocasını isterse ihtiyaç halindeki boşadığı kadının nafakasını temin edebilir bu artık onun tasadduk yetkisi dâhilindedir.

İslam hukukundaki nafaka yükümlülüğü sadece kocaya verilirken günümüzde bu sorumluluk her iki tarafa da yüklenmiştir. Çünkü Türk Medeni Kanunu'na göre nafaka hakkı yoksulluğa düşen tarafa verilmiştir. Yoksulluğa düşen taraf koca olursa bu durumda kadın nafaka yükümlüsü olabilmektedir.

İslam hukukuna göre, kadının nâşize olması veya boşanmanın kadından kaynaklı bir sebepten olması durumunda kadın nafaka hakkını kaybeder. Aynı şekilde günümüz hukukunda da tarafların kusur durumuna bakılarak nafaka miktarı belirlenir. Bu durum hakkaniyete daha uygun bir uygulama biçimidir. Nitekim boşanma sebebi hem kadının kusur durumundan gerçekleşip hem de kadının nafaka alacaklısı olması, koca tarafından maddi-manevi mağduriyetlere sebep olabilmektedir.

İslam hukukunda mut'a uygulaması bazı yönleriyle Medeni hukukta boşanma tazminatına benzetilebilir. Mut'a, hiçbir kusuru yokken kocası tarafından boşanmış kadına gönül alma, üzüntüsünü giderme maksadıyla verilen bir hediyedir. Boşanma tazminatı da kadının kusursuz veya az kusurlu olduğu durumlarda maddi ve manevi kayıplarını karşılamak adına ödenen paradır. Her iki hukuk sisteminde de boşanma sonrası manen bu durumdan etkilenen, duyguları yıpranan kadına bir nebze olsun teselli verebilmek amaçlanmıştır.

İslam hukukunda akrabalık nafakası, mezheplerin farklılığına göre usul ve furuudan olma, mahremiyet ve mirasçılık gibi sebeplere bağlanırken, günümüz hukukunda yardım nafakası kapsamında üstsoy, altsoy ve kardeşler fakir olma durumunda nafaka alacaklısı olabilmektedir. Her iki hukuk sisteminde de nafaka borçlusunu kişi, hem kendi hem de yoksul akrabasının nafakasını karşılayabilecek düzeyde mal varlığı veya gelire sahip olması gerekmektedir. İslam hukukuna göre çocukların nafakası babaya aittir. Erkek çocukları bülûğ çağına erinceye kadar, kız çocukları da evleninceye kadar masraflarını baba temin eder. Türk Medeni Hukuku'nda çocukların nafakası, iştirak nafakası kapsamında anne-babanın maddi geliri oranında ortak karşılanır. Çocuk kendi gelirini elde etmeye başladığında veya evlendiğinde, nafakası yargı kararı ile sona erer.

İslam hukukunda boşanma, ric'i ve ba'in talak olmak üzere ikiye ayrılır. Ric'i talak, kocanın yeni bir nikâh akdi yapmadan eşine geri dönebildiği ayrılma şeklidir. Böyle bir ayrılıkta evlilik hukuku devam ettiği için kocanın karısına olan nafaka yükümlülüğü de devam eder. Bu ayrılık mer'i hukukta tedbir nafakasıyla benzerlik

gösterir. Boşanma davası devam eden eşlerin, boşanma gerçekleşene kadarki süreçte birbirlerine karşı olan sorumlulukları da devam etmektedir. Çünkü her iki hukuk sisteminde de bu ayrılık boşanmadan sayılmaz ve evlilik hukuken devam etmektedir. Yalnız İslam hukukunda nafaka yükümlüsü yalnızca kocadır ve kadının talebine ihtiyaç duyulmaksızın şer'i bir hüküm olarak bu sorumluluğu yerine getirmesi beklenir. Günümüz hukukunda nafaka yükümlüsü belli bir tarafa yüklenmemekle beraber tarafların talebine bağlı kılınmıştır. Medeni hukukta bu ayrılık süresi bir yıldan üç yıla kadar sınırlandırılmıştır. Bu süre boyunca tarafların birbirlerine olan sorumlulukları devam etmektedir. İslam hukukunda ise bu süre üç kur' dönemi ile sınırlandırılmıştır. Bu üç temizlik veya adet hali bitmeden koca karısına geri dönerse evlilik devam eder. Koca bu iddet süresi içinde karısına dönmezse ric'i talak, baîn talaka dönüşür ve evlilik sona erer.

İslam hukukuna göre baîn talakla boşanan eşler iddet süresi bittikten sonra tamamen ayrılmış olurlar ve birbirlerine karşı yabancı durumuna düşerler. Bu durumda kocanın kadın üzerinde ve kadının da kocasının üzerinde hiçbir hakkı kalmamış olur. Günümüz hukukunda ise birbirlerinden tamamen boşanan eşlerin durumuna bakarak, yoksulluğa düşecek olan tarafa süresiz olarak verilmesi gerektiğine hükmedilen yoksulluk nafakası, her iki taraf için de geçerliyken genellikle nafaka borçlusu taraf koca olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNA GÖRE KOCANIN EVLİLİK İÇİNDE VE EVLİLİK DIŞINDA NAFKA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

1. Nafaka Yükümlülüğünün Delilleri

İslam hukukunda kocanın karısına karşı nafaka sorumlusu olması Kuran, Sünnet, İcma ve Kıyas delilleriyle temellendirilmiştir.

1.1. Kuran-ı Kerim

Allah Teala, Kuran-ı Kerim’de kadının nafakasının kocası tarafından temin edilmesi gerektiğine delil olarak şu ayetleri buyurmuştur; “*..Allah’ın insanların bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.*”¹⁷⁵ Görüldüğü üzere ayet, erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici ve koruyucu konumda olmasının gerekçelerinden birisinin, erkeğin ailesinin geçimini yani nafakayı üstlenmesi gerektiğine delil teşkil ediyor.¹⁷⁶

¹⁷⁵ en-Nisa, 4/34.

¹⁷⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Çelik Şura Yayınları, 1993), 517.

Yine kadının nafaka hakkının olmasıyla ilgili başka bir ayette; *“Kadınların mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur.”*¹⁷⁷ şeklinde buyurulmaktadır. Nafaka konusunda başka bir ayette; *“Onların (annelerin) normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuğu kendisine ait (babanın) borcudur.”*¹⁷⁸ buyurularak kadının nafakasının tek sorumlusu kocasının olduğuna temas edilmiştir.

*“Varlıklı olan varlığından harcasın, rızkı dar olan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından harcasın. Allah kimseyi kendi verdiğiinden fazlasıyla yükümlü tutmaz.”*¹⁷⁹ ayetiyle nafakanın miktarının kocanın imkanına göre takdir edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Allah-u Teâlâ bir diğer ayeti kerimesinde, kadının iddet süresince kocaya gerekli olan nafakayla ilgili; *“Onları (kadınları) durumunuza uygun olarak oturduğunuz yerde oturtun ve onları baskı altına almak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın.”*¹⁸⁰ buyurmuştur.

Görüldüğü üzere yukarıda zikrettiğimiz ayetler, kadının hem evlilik sürecinde hem de evlilik sonrası iddet döneminde nafaka hakkının bulunduğu, bu nafakanın kocası tarafından karşılanması gerektiği ve nafakanın miktarındaki ölçünün nasıl olması gerektiği hususunda delil teşkil etmektedir.

1.2. Sünnet

Evlilik nafakasıyla ilgili Kuran’da geçen ayetlerin yanı sıra Hz. Peygamber’in de konuyla ilgili pek çok hadisi konuya dayanak oluşturmaktadır. Nafaka konusuyla ilgili meşhur olan Hz. Aişe’den rivayet edilen *‘Hind Hadisi’* nafakanın ma’rufa uygun olarak alınması gerektiğiyle ilgili bize yol göstermektedir. Hz. Peygamber’e gelerek Ebu Süfyan’ın cimriliğinden yakınan Hind, kendisinin ve çocuklarının nafakasının yerine getirilmediğinden şikâyet eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber; *“Kocanın malından sana ve çocuklarına yetecek miktarda dine ve örfe uygun olarak al”*¹⁸¹ buyurarak,

¹⁷⁷ el-Bakara, 2/228.

¹⁷⁸ el-Bakara, 2/233.

¹⁷⁹ et-Talak, 65/7.

¹⁸⁰ et-Talak, 65/6.

¹⁸¹ Buhârî, “Nafakât”, 9, 14.

kocasının malından kadın nafakasını temin edebileceğini ve miktar belirtmeden örfe göre yeteri kadar alması gerektiğini göstermiştir.¹⁸²

Hz. Peygamber'in veda haccında kadınlarla ilgili olarak; *“Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Vasiyetimi yerine getiriniz. Zira onlar sizin himayenize ve idarenize verilmişlerdir... Şunu bilin ki, sizin kadınlar üzerinde bazı haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır... Kadınların sizin üzerinizdeki hakları, giyim, kuşam eme-içme konularında onlara iyi davranmanızdır.”* buyurması ve hanımının kendisi üzerindeki hakkı sorulması üzerine *“Yediğin zaman ona (karına) da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, vurduğun zaman yüzüne vurmaman, ona çirkinsin dememen, kendi evinden hariç onu yalnız bırakmaman..”*¹⁸³ hadisi, evlilik nafakasıyla ilgili deliller sunmaktadır.

1.3. İcma

İslam hukukçularına göre, koca karısının nafakasını karşılamakla mükelleftir. Kocanın nafaka borçlusu, kadının da nafaka alacaklısı olması, kocanın bu nafakayı temin etmesinin vacip olduğu noktasında âlimler icma etmişlerdir.¹⁸⁴

1.4. Kıyas ve Akıl

Evlilik nafakasının temin edilmesinde kocanın mükellef olmasına aklen de karar vermek mümkündür. Çünkü takdir edileceği üzere kadının hanede kocaya fayda sağlamak amacıyla bulunması, vakini eşine ayırması, koca için bir nimet hükmünde olmaktadır.¹⁸⁵ Kadın zamanını kocasına ayırarak, onun malından kendisine yeterli olacak şeyi hak etmiş olur. Âlimler bunu zekât toplamakla görevli memurun, tüm vaktini buna harcamakla onların malından kendine yeterli olacak kadarını alma hakkı olmasına kıyas etmişlerdir. Aynı şekilde hâkim de zamanını insanlara ayırdığı için onların mallarından kendine yetecek kadarını almaya hakkı vardır.¹⁸⁶ Nasıl ki bir devlet memuru, zamanını devletin işleri için harcayıp karşılığında ücretini alıyorsa, kocanın

¹⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283.

¹⁸³ İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

¹⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/255; Erbay, “Nafaka”, 32/282; Özcan, İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası, 70.

¹⁸⁵ Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27.

¹⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283.

da kendi himayesi altında ve kendi faydasına ikametinde bulunan kadının nafakasını karşılamak zorundadır.¹⁸⁷

Tabi ki evlilik sadece birbirinden faydalanma ve karşılıklı menfaat için yapılan bir kurum değildir. İki kişinin birlikte yaşaması, karı-koca ilişkisi, annelik babalık akrabalık ilişkileri ve ekonomik sorumluluklar, eşlerin birbiri üzerindeki hakları kapsamında aile kavramında önemli bir yer tutar. Ailedeki huzur ve düzenin devamı için eşin ve çocukların nafakası, ailenin yöneticisi olan kocanın üzerine yüklenen bir sorumluluktur.

2. Kocanın Nafaka Yükümlüsü Olmasının Şartları

Kocanın karısına karşı nafaka yükümlüsü olabilmesi ve kadının nafaka alacaklısı olabilmesi için iki tarafın da taşıması gereken şartlar vardır. Bu şartlardan birinin eksik olması halinde evlilik nafakasından bahsetmemiz mümkün değildir. İslam hukukuna göre evlilik nafakasından bahsedebilmemiz için ilk ve en önemli şart, karı-kocanın sahih bir nikâh akdi ile evlenmiş olmalarıdır.¹⁸⁸ Müslüman olmayan eşlerin sahih nikâh durumu ise kendi dinlerinin esaslarına göre takdir edilir.¹⁸⁹ Kadının dininin kocasından farklı olması alacağı nafakayı ve miktarını etkilemez.¹⁹⁰

Nikâh akdi fâsid olup cinsel birliktelik meydana gelmediyse tarafların birbirinden derhal ayrılmaları icab eder. Eşler ayrılmak istemese bile hâkim kararıyla ayrılmak zorunda olurlar. Birlikteliğin gerçekleşmediği fâsid evlilik hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.¹⁹¹ Ancak nikâh akdinin fâsid olduğu zifaktan sonra anlaşılırsa kadının iddet beklemesi gerekmektedir.¹⁹² Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde, fasid nikâh akdiyle yapılan evliliklerde koca nafakayı ödemiş ise ve infak etmek istemezse ödediği nafakayı geri isteyebilir.¹⁹³

Hanefî, Şafi, Maliki, Hanbeli ve Zeydi hukukçuların ortak görüşüne göre, evlilik nafakası kadının ortak bir meskende alıkonmasına mukabil, kocasının ondan cinsi

¹⁸⁷ Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27; Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 70-71.

¹⁸⁸ Bilmen, *Kamus*, 2/454; Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 74.

¹⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/283; Bilmen, *Kamus*, 2/454.

¹⁹⁰ Bilmen, *Kamus*, 2/454.

¹⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/282; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/255; Bilmen, *Kamus*, 2/454.

¹⁹² Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 160.

¹⁹³ Çeker, *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 69, 85.

olarak faydalanabilme kabiliyetinin bulunmasıdır.¹⁹⁴ Kadın nafakayı teslim aldıktan sonra, aşırıya kaçmayacak ölçüde kendi ihtiyaçlarını karşılama noktasında dilediği gibi tasarruf hakkına sahiptir.¹⁹⁵

İslam hukukuna göre evlilik nafakasının tek borçlusu kocadır. Kocanın zengin veya fakir olması, hasta, sakat veya gaip olması bu durumu değiştirmez. Kocanın maddi durumu ne olursa olsun hatta koca fakir karısı zengin bile olsa, kocanın kendi imkânları ölçüsünde nafakayı karşılması zorunludur.¹⁹⁶

Kocanın nafaka yükümlüsü olabilmesi için sahih nikâh akdinin yanında bazı şartları da taşıması gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır:

2.1. Akıllı Olmak

Bu şart Şafiilere göredir. Kocanın akli melekeleri yerinde değilse karısının nafakasını karşılamak zorunda değildir. Ancak kadın, kocasının velisine teslim edilmişse nafakasını alır. Lakin deli olan koca, velisine teslim edilmeyen kadından faydalansa dahi nafaka ödemesi gerekmez.¹⁹⁷

2.2. Ergen Olmak

İslam hukukçularının çoğuna göre nafaka yükümlülüğünün bir diğer şartı kocanın cinsel birleşmeden önce baliğ olmasıdır. Hanefiler dışındaki hukukçular kocanın yaşı küçükse ve zifaf gerçekleşmiyorsa kadına nafaka gerekmediğini, şayet kadından faydalanma gerçekleşiyse o zaman kadının nafakaya hak kazanacağını savunmuşlardır.¹⁹⁸ Hanefilere göre ise küçük kocanın yaşı kaç olursa olsun kendinden büyük olan karısına nafaka vermesi vaciptir. Çünkü kadın ona teslim olmuştur.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Şafiî, *el-Ümm*, 6/228; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/288; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/29; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/256; Bilmen, *Kamus*, 2/446.

¹⁹⁵ Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 38.

¹⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/288; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/256; Bilmen, *Kamus*, 2/446; Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 34; Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 71.

¹⁹⁷ Şafiî, *el-Ümm*, 6/235; Bilmen, *Kamus*, 2/448.

¹⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/266.

¹⁹⁹ Bilmen, *Kamus*, 2/455; Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 36.

Kocanın baliğ olması halinde nafakadan sorumlu olması, İslam hukukçuları tarafından icma ile sabittir.²⁰⁰

2.3. Kocanın Nafakayı Karşılatabilecek Yeterlilikte Olması

Kocanın nafakayı karşılaması için maddi olarak belli bir yeterliliğe sahip olması gerekir. Nafaka karşılamaya maddi imkânı el vermeyen koca için mezhepler farklı görüş ortaya koymuşlardır. Malikilere göre koca nafakayı karşılayamayacak kadar fakirse nafaka borcu düşer. Koca çalışsa da nafakayı temin edemiyorsa veya bir geliri yoksa menkul ve gayrimenkul malları satılır. Satılacak malı da bulunmayan koca karısını boşaması gerekir. Boşamazsa da kadın hâkimden kocası nafakasını karşılamadığı için boşanma talep edebilir.²⁰¹

Ancak Kuran-ı Kerimde Allah (cc.); “*Eli geniş olan elinin genişliğine göre, rızkı dar olan da Allah’ın ona verdiği ölçüde nafaka versin*”²⁰² buyurarak kocanın nafakayı maddi durumu ölçüsünde vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda fakir kocanın nafaka yükümlülüğünün düşmesi söz konusu değildir.²⁰³

Malikilerin dışındaki cumhura göre, kocanın nafaka mükellefiyeti fakirliği sebebiyle düşmez. Şafii, Hanbeli ve Maliki hukukçulara göre kadın, kocasının nafakayı karşılayamadığı gerekçesiyle boşanma talep edebilir.²⁰⁴ Hanefi, İmamiye, Zeydiye ve Zahirilere göre ise fakirlik, boşanmaya sebep olmaz. Hâkim kararı ile nafaka borca dönüşür, gelecekte tahsil edilir. Borcunu da ödemekten kaçınırsa kocaya hapis cezası uygulanır.²⁰⁵

3. Nafakanın Takdir Şekli (Edâ)

3.1. Nafakanın Ödenme Şekli

²⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/266.

²⁰¹ Ebu’l- Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Mukteşid* (Beyrût: Dâru’l Ma’rife, 1982), 2/29; Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 63.

²⁰² et-Talak, 65/7

²⁰³ Bilmen, *Kamus*, 2/456-458.

²⁰⁴ Şafîî, el-Ümm, 6/235; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Mukteşid*, 2/29; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/259-260.

²⁰⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 12/520; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/293.

Hanefî ve Maliki âlimler nafakanın hem ayni hem de nakdi olarak verilebileceği görüşündedirler.²⁰⁶ Şafilere göre ise nafaka sadece ayni olarak verilebilir, kadın isterse onu satıp paraya çevirebilir.²⁰⁷ Hanbeliler ise nafakanın ayni olarak verilmesini zorunlu tutmuştur. Koca nafakayı nakdi olarak verse bile kadın bu parayı almak zorunda değildir. Aynı şekilde kadın nafakasını nakdi olarak istese kocası da bunu vermek zorunda değildir.²⁰⁸ Ancak her iki taraf da nafakanın nakdi olması hususunda anlaşırca o zaman nafaka o şekilde temin edilir.

3.2. Nafakanın Ödenme Vakti

Hanefî ve Malikilere göre koca, evin gıda ihtiyacını mesleğine ve aldığı maaşa göre günlük, haftalık veya aylık olarak karşılayabilir. Koca maaşını haftalık alıyorsa gıda masrafını haftalık alabilir veya bir memurun aylık maaş aldığı gibi aybaşıda veya ay sonunda maaşını aldığı zaman bu masrafları temin eder. Koca zenginse nafakayı yıllık olarak da seneden seneye ödeyebilir.²⁰⁹ Ancak nafakanın aylık olarak temin edilmesi takdir edildiği halde koca nafaka vermekten kaçınıyorsa o halde kadın nafakasını günlük olarak isteyebilir, koca da o zaman günlük olarak vermek zorundadır.²¹⁰

Şafi ve Hanbelilere göre ise nafaka her gün güneş doğmasıyla birlikte verilir. Çünkü günün ilk saati ihtiyaçların başlama vaktidir. Lakin kadın ve koca anlaşılırsa bu vakti öne veya geriye alabilirler. Hanbelilere göre koca nafaka için yeterli miktarda ekmek ve katık tedarik eder. Ayrıca haftada iki kere yaklaşık 362gr. et vermesi gerekir. Nafakayı nakit olarak veya hububat olarak verebilir.²¹¹

Kadının giyeceği elbiseye gelince Hanefî ve Şafilere göre yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki defa mevsimine göre tedarik edilmesi gerekir.²¹² Maliki ve Hanbelilere göre her yılın başında verilir. Bunların dışında kadına verilen kıyafet eskirse koca yeni bir kıyafet alma zorunluluğu yoktur.²¹³

²⁰⁶ Serahşî, *el-Mebsût*, 5/293; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/29.

²⁰⁷ Şafiî, *el-Ümm*, 6/235; Bilmen, *Kamus*, 2/452-453; Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 49.

²⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/256. Bilmen, *Kamus*, 2/452-453.

²⁰⁹ Serahşî, *el-Mebsût*, 5/288; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/29.

²¹⁰ Bilmen, *Kamus*, 2/452.

²¹¹ Şafiî, *el-Ümm*, 6/235; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/256-257; Bilmen, *Kamus*, 2/462.

²¹² Şafiî, *el-Ümm*, 6/240; Serahşî, *el-Mebsût*, 5/293.

²¹³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/29; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/256-257; Bilmen, *Kamus*, 2/452.

4. Nafakayı Düşüren Durumlar

Kocanın sahih nikâh akdi ile evlendiği karısına, karşılması gereken nafaka bazı durumlarda düşebilir. İslam hukukuna göre boşanma kadından kaynaklanan bir kusur sebebiyle olursa bu durumda kadın nafaka hakkını kaybeder.²¹⁴ Evlilik birliği içinde kocanın kadın üzerinde her ne kadar hakkı varsa kadının da kocası üzerinde hak ve sorumlulukları vardır. Kadın yerine getirmesi gereken sorumluluklarından kaçınırsa kocası da onun nafakasını temin etmekten kaçınabilir.

Nafakanın düşmesi için belli başlı nedenler şunlardır; nüşûz, taraflardan birinin ölmesi, irtidat, sıhrî yakınlarla zina, hapsedilme veya kaçırılma ve kadının nafaka hakkından feragat etmesi (ibrâ) ve hastalıktan ibarettir. Kocanın vefat etmesi, kadının sıhrî yakınlarla zina etmesi ve irtidat durumlarında kadının nafakası sürekli olarak son bulmuş olur.²¹⁵

4.1. Kocanın Vefat Etmesi

Evlilik nafakasının sürekli olarak son bulmasını gerektiren hallerden biri de kocanın ölmesidir. Kocanın ölümüyle evlilik birliğinin bitmesi gibi nafaka yükümlülüğü de bitmiş olur.²¹⁶ Kocanın ölümüyle beraber malı da varislerine geçer. Kadın, nafakasını vârislerin malından ödenmesini talep edemez. Çünkü nafaka, kocanın kadına hakim olması ve kadının da kocanın hizmetinde bulunmasıyla gerekli olur. Bu durum ortadan kalktığı için nafaka da ortadan kalkmış olur.²¹⁷

Kocası ölen kadın, mirastan kendi payına düşeni alır ve bununla nafakasını karşılar. Eğer mirastaki pay ihtiyacını karşılamaya yeterli gelmezse bu durumda akrabalık nafakası, kadının akrabaları üzerine vacip olur.²¹⁸ Nafaka borcu kocanın ölümüyle mirasçılara geçmediği gibi nafaka alacağı da kadının ölümüyle mirasçılar tarafından talep edilmez.

²¹⁴ Bilmen, *Kamus*, 2/457-458.

²¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/291; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/39; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/264; Bilmen, *Kamus*, 2/455.

²¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/306; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/265; Bilmen, *Kamus*, 2/456.

²¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/306.

²¹⁸ Bilmen, *Kamus*, 2/477.

4.2. İrtidâd

Müslüman birinin dinden dönmesi başka bir dini benimsemesi anlamına gelen irtidâd²¹⁹, kadının nafakasını sürekli olarak düşüren hallerden biridir.²²⁰ Kadın kendi rızasıyla İslam dininden çıkarsa ridde sebebiyle faydalanma ortadan kalkacağı için kadının nafaka hakkı düşer.²²¹ Kuran-ı Kerim’de “..meşru bir nikâhla evlenmek kaydıyla mü’min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar –mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir.”²²² ayetiyle Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmesinde bir sakınca olmadığı gösterilmektedir. Fakat ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmek ile nikâh akdi sırasında Müslüman olup evlilik birliği içinde din değiştiren kadının durumu birbirinden farklıdır. Ehl-i kitaptan olan kadının nafaka hakkı varken, mürted olan kadın kendi kusuruyla faydalanma imkanını ortadan kaldırdığı için nafaka hakkını kaybetmiş sayılır.²²³

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’a göre irtidâd sonucu ayrılmak fesih sayılmışken, İmam Muhammed’e göre talak sayılmıştır. Bu nedenle kadın tövbe edip dinine geri dönse bile nafaka alacaklısı olabilmesi için kocasıyla yeni bir nikâh akdi yapması gerekir.²²⁴ Şafi ve Hanbelilere göre bu irtidâd zifaktan önce meydana geldiyse nikâh hemen feshedilir, zifaktan sonra meydana geldiyse iddet süresinin bitiminde nikâh son bulur. Bu durumdaki ayrılık fesihle ayrılık olarak sayılır. Ancak kadın iddet süresi içinde dinine geri dönerse nafakası da dönmüş olur.²²⁵ Malikilerin meşhur görüşüne göre bu ayrılık baîn talakla ayrılma gibidir, mürted olan kadın ancak yeni bir nikâh akdiyle kocasına dönebilir.²²⁶

Kocanın din değiştirmesinden kaynaklanan ayrılıklarda nikâh düşer ve kadının iddet beklemesi gerekir. Bu süre zarfında kadının nafakası kocanın borcu olur. İddet süresi içinde koca, dinine geri dönerse evlilik hükmü devam edeceğinden dolayı nafaka

²¹⁹ İrfan İnce, “İrtidâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/91.

²²⁰ Özcan, *İslam hukukunda Hısımlık Nafakası*, 82.

²²¹ Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 27; Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 46.

²²² El- Mâide, 5/5.

²²³ Nihat Dalgın, *İslam Hukukuna Göre Müslüman Gayr-i Müslim Evliliği*, (Samsun: Etüt Yayınları, 2005), 167.

²²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/291.

²²⁵ Şafiî, *el-Ümm*, 6/235; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/256-257; Bilmen, *Kamus*, 2/477.

²²⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/39.

düşmez. Eğer zifaf yaşanmadan koca mürted olduysa o zaman kadına nafaka gerekmez.²²⁷

4.3. Sıhrî Yakınlarla Hürmet-i Müsâhere

Sıhrî yakınlık; evlilik birliğinin kurulmasıyla meydana gelen akrabalık bağına ifade eder. Bu hısımlık sebebiyle oluşan evlilik engeline de “hürmet-i müsâhere” denir.²²⁸ Bu kapsamda kadının; kayınpederiyle, kocasının başka kadından olan oğluya ya da kocanın; kayınvalidesiyle, karısının başka adamdan olan kızıyla yakınlaşması, şehvetle öpmesi, dokunması veya cinsi münasebet kurması hürmet-i müsâhereyi meydana getirir. Bu durumda eşlerin arasındaki nikâh bağı derhal düşer ve kadının nafakası da sürekli olarak düşmüş olur.²²⁹

Kadının bu fiili ayrılığa sebebiyet verdiği için yani boşanma kadının kusuru yüzünden gerçekleştiği için kadının nafakası düşer. Aynı şekilde ric’i talak iddeti bekleyen kadın, iddet süresi içinde bu fiili işlerse nafakası sakıt olur. Ancak baîn talak veya fesihle olan ayrılıklarda iddet bekleyen kadın hürmet-i müsâhere yaparsa nafakası düşmez. Çünkü ayrılık kadının bu fiilinden kaynaklanmadığı için iddet süresi boyunca nafaka almaya devam eder. Mesken hakkı ise her durumda devam eder.²³⁰

Şafilere ve Hanbelilere göre hürmet-i müsâhere yalnızca cinsel birliktelik ile gerçekleşirken, Hanefi ve Malikilere göre şehvetle dokunmak, öpmek veya tenasül uzvuna bakmak da hürmet-i müsâhereyi sabit kılar.²³¹

Fâsid akitle yapılan evliliklerde hiçbir şekilde nafaka gerektirmezken, hürmet-i müsâhere zifaftan sonra sabit olur. Aynı şekilde bâtil evliliklerde de zifaf gerçekleşirse hürmet-i müsâhere sabit olup bunun dışında hukuki bir sonuç gerçekleşmez.²³²

Bundan sonra sayacağımız sebepler kadının nafakasını geçici olarak düşüren hallerdir. Kadının nafakasını düşüren durum ortadan kalktığında, nafaka devam eder.

4.4. Nüşûz

²²⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/23; Özcan, *İslam hukukunda Hısımlık Nafakası*, 81.

²²⁸ Hamza Aktan, “Sıhriyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111.

²²⁹ Bilmen, *Kamus*, 2/96.

²³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/291; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/7-8; Bilmen, *Kamus*, 2/96-98.

²³¹ Aktan, “Sıhriyet”, *DİA*, 37/112.

²³² Köse, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, 469.

Geçimsiz davranmak anlamına gelen nüşûz kavramı, kadının evlilik birliği içinde kocasına karşı gelmesi, evlilik hukukuna riayet etmemesi, düzen ve dirliği engelleyecek düzeyde geçimsiz davranması demektir.²³³ İslam hukukçularına göre nüşûz sayılabilecek davranışlar farklılık gösterse de genel anlamda nüşûzdan kastedilen, kadının kocasının evini haksız yere terk etmesi, kadının kocasına karşı gelmesi, kocasına karşı görevini yapmamasıdır.²³⁴

Nüşûz kapsamında değerlendirilen davranışların en başında kadının özürsüz olarak kocasının kendisine yakınlaşmasına ve cinsel ilişki talebine izin vermemesi gelmektedir. Kadın, kocasının kendisinden faydalanmasını reddederse ve kendisini kocasına teslim etmekten kaçınırsa nâşize sayılacağından dolayı nafaka hakkı düşer.²³⁵ Hanefi âlimlere göre kadın, kocasının dokunma, öpme ve cinsel ilişki isteklerini reddetse de kocasının evini terk etmediği müddetçe nâşize sayılmaz. Çünkü kadının ortak meskende yaşama ve kendisinden faydalanabilme potansiyeli devam etmekte olduğu için nafakasının da devam etmesi gerekir.²³⁶

Hanefilere göre kadın kocasından, evin ihtiyaçlarını temin etmek için dışarı çıkmayı, görevli olduğu işini yapmayı, anne-babasına bakmayı ve yanlarına gitmeyi, akrabalarını ziyarette bulunmayı talep ederse kocanın buna izin vermesi gerekir. Sebepsiz yere evden çıkmasına, anne-babasına gitmesine izin vermeyen kocanın bu davranışı hoş karşılanmamıştır.²³⁷

Kadının kocasından izinsiz evden çıkması, kocasının rızası olmadığı halde nafile ibadetlerini yapması, kocasının temin ettiği meskende ikamet etmemesi gibi davranışlar nüşûz kapsamında değerlendirilmiştir.²³⁸

4.5. Hapsedilme veya Kaçırılma

Hanefi, Şafi ve Hanbeli hukukçulara göre kadının kusurundan dolayı hapsedilmesi halinde nikâhın gerektirdiği faydalanma ve alıkoyma hali ortadan kalkacağı için kadının

²³³ Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/303.

²³⁴ Özcan, *İslam hukukunda Hısımlık Nafakası*, 79-80.

²³⁵ Mehmet Dirik, “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (2015), 135-159.

²³⁶ Serahşi, *el-Mebsût*, 5/292; Bilmen, *Kamus*, 2/455-456.

²³⁷ Bilmen, *Kamus*, 2/454.

²³⁸ Dirik, “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”, 145-147.

nafakası düşer.²³⁹ Hanefilere göre nikâhta esas olan faydalanma imkanı ortadan kalktığı için kadın haksız yere hapsedilse de nafakası yine düşer. Buna karşılık eğer hapsedilen veya hüküm altında olan karısıyla görüşme ve birbirlerinden faydalanma imkanı olursa o zaman kadının nafakası devam eder.²⁴⁰

Haklı bir gerekçeyle kocanın hapsedilmesi halinde, kocanın nafaka borcu devam etmektedir. Kadının zulmen hapsolması veya kaçırılması halinde Malikilere göre kadının nafakası düşmez. Çünkü orda kadından kaynaklı bir kusur söz konusu değildir. Zorla kaçırılan kadının fayda sağlama imkanının bulunmamasından dolayı, cumhurun görüşüne göre kadının nafakası düşer.²⁴¹

4.6. Kadının Hastalığı

Bazı İslam hukukçularına göre kadının hastalığı sebebiyle kocasına karşı evlilik birliği içindeki sorumlulukları yerine getirememesi nafakayı düşüren sebepler arasında yer alır. Çünkü kadından faydalanma imkanı kadının kusuru sebebiyle ortadan kalkmıştır. Bu durumdaki koca karısına karşı nafaka yükümlüsü olmaz. Ancak kadındaki rahatsızlığı bildiği halde evlendiyse, kadın kendisini kocasına teslim etmek istemesine rağmen sağlığı el vermiyorsa bu durumda kadının nafaka hakkı düşmez.²⁴²

Kocasının yanında hastalan kadın yine kocasının hizmetine devam ediyorsa, evlilik düzeni için çabalıyorsa, kocasından kendini esirgemiyorsa kadının başka yararları devam ettiğinden nafakası sakıt olmaz. Sağlıklı zamanında kocasıyla cinsel birliktelik yaşamış olan kadın hastalığı sebebiyle kocasının evine gelemiyorsa cumhura göre nafakası düşmez. Aynı hayız ve nifas halindeki kadının durumu gibi hastalığı sebebiyle cinsel birleşme olmasa bile kadının nafakası devam eder.²⁴³

4.7. Kadının Nafaka Hakkından Feragat Etmesi (İbrâ)

²³⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 6/235; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/256-257; Bilmen, *Kamus*, 2/472; Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 51.

²⁴⁰ Bilmen, *Kamus*, 2/472.

²⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/292; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/267-268.

²⁴² Bilmen, *Kamus*, 2/477.

²⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/302.

Bir İslam hukuk terimi olan *ibrâ*; bir kimsenin başkasının zimmetinde olan alacak hakkından bir karşılık olmaksızın vazgeçmesi anlamına gelmektedir.²⁴⁴ Evlilik nafakasında kadın isterse nafaka hakkından feragat edebilir veya nafakasını kocasına hibe edebilir. Bu durumda kocadan nafaka yükümlülüğü düşmüş olur. Ancak İslam hukukçuları bu yolla nafaka düşürmeye belli sınırlamalar getirmişlerdir.²⁴⁵

Hanefilere göre kadın geçmiş nafakalarından feragat edebilir. Çünkü geçmiş nafakalar kocanın borcudur, borcun *ibrası* mümkündür. Ancak gelecek olan nafaka hakkından veya iddet dönemindeki nafaka hakkından feragat edemez. Nafaka, kadının evde tutulma karşılığı olarak parça parça ödenmesi gereken bir miktardır. Henüz vacip olmayan borcu düşürmek geçerli değildir. Ayrıca nafaka hakkından feragat eden bir kadın, bu borcu tekrar talep edemez.²⁴⁶

Hanefî hukukçulara göre evlilik nafakası, hâkim kararıyla veya eşlerin karşılıklı anlaşmaları ile belirlenmişse o zaman *ibrâsı* sahih olur. Hanefî hukukçular dışındaki cumhura göre hâkim kararı veya karşılıklı rıza olmadan da tek taraflı olarak nafaka borcu *ibra* edilebilir.²⁴⁷

5. İddet Nafakası

İslam hukukuna ait bir uygulama olan iddet süresi ve bu sürede kazanılan iddet nafakası, evlilik sonrası kadını ekonomik anlamda desteklenmesi ve nesebin korunması için alınan bir takım tedbirler kapsamında değerlendirilebilir.

5.1. İddet Kavramı ve İddetin Mahiyeti

İddet, lügatte sayı manasına gelen “aded” kelimesinden alınmış olup, sayı sayma, müddet manalarını ifade eder. Fıkıh terimi olarak iddet ise, *bir kadının ayrıldıktan sonra belirli bir süre başkasıyla evlenmeden, hamile olup olmadığını tespit etmeye yönelik beklediği süre* olarak tanımlanmıştır.²⁴⁸

²⁴⁴ H. Yunus Apaydın, “İbrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/263-266.

²⁴⁵ Bilmen, *Kamus*, 2/477; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 244.

²⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsûf*, 5/300; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 244.

²⁴⁷ Apaydın, “İbrâ”, *DİA*, 21/263-266.

²⁴⁸ Bilmen, *Fıkıh İlmî ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 2/107; H. İbrahim Acar, “İddet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466-471.

İddet, Kuran-ı Kerim’le sabit olan,²⁴⁹ kadının ayrılık sonrasında sosyo-ekonomik durumunu güvence altına almak, kadının hamile olup olmadığını tespit etmek, karısını ric’i talakla boşayan kocanın karısına geri dönebilmesi için fırsat vermek ve kadının ölen kocasının hatırasına saygı ve hürmet göstermesi gibi birçok hikmeti bulunan bir uygulamadır.²⁵⁰

Nikâh akdinden sonra halvet-i sahiha veya cinsel beraberlik yaşandıktan sonra eşler birbirinden ayrılırsa kadının iddet beklemesi gerekmektedir. Cinsel beraberliğin fâsid nikâhtan sonra yapılması veya şüpheyeye dayalı olarak yapılması da sonucu değiştirmez. Kocanın ölmesi durumunda halvete bakılmaksızın kadın ölüm iddeti beklemek zorundadır. “Mümin kadınları nikâhlayıp da cinsel beraberlikten önce onları boşarsanız üzerine sayacağınız iddet yoktur”²⁵¹ ayetiyle de anlaşılacağı gibi beraberlik yaşanmadan yapılan ayrılıklarda kadının iddet bekleme yükümlülüğü yoktur.²⁵²

Kuran-ı Kerim’de “Boşanan kadınlar kendi başlarına üç ay hali (temizlik veya hayızlık müddeti) beklerler. Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa Allah’ın rahimlerinde yarattığı çocukları saklamaları onlara helal olmaz. Kocaları barışmak isterse bu iddet süresi içinde onları geri almaya hak sahibidirler. Kadınların yükümlülüklerine denk meşru hakları vardır. Erkeklerin ise kadınların üzerinde bir dereceleri mevcuttur..”²⁵³ ayetin deliliyle, boşanan kadının iddet beklemesi gerektiği üzerine alimler icma etmişlerdir. Boşama ya da tefrik meydana geldikten sonra veya kocanın ölümüyle iddetin süresi hemen başlar.²⁵⁴

İddetin süresi, boşanmanın çeşidine ve kadının durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Boşanma sırasında kadın hamile ise iddet süresi çocuk doğana kadar veya hamilelik bitene kadardır. Henüz hayız görmeyecek kadar küçük kızın veya hayızdan kesilmiş kadının iddeti üç aydır.²⁵⁵ Kocası ölen kadının iddeti ise dört ay on gündür.²⁵⁶ Hayız gören kadının ölüm dışındaki boşanmalarda bekleyeceği iddet süresi üç kur’ olarak ayette açıklanmıştır.²⁵⁷ Arapçada kur’ kelimesi hem hayız hem temizlik

²⁴⁹ Talak, 65/1.

²⁵⁰ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 247.

²⁵¹ Ahzâb, 33/49.

²⁵² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 457.

²⁵³ Bakara, 2/228.

²⁵⁴ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 247.

²⁵⁵ Talâk, 65/4.

²⁵⁶ Bakara, 2/234.

²⁵⁷ Bakara, 2/228.

anlamlarında geldiğinden dolayı fakihler bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefi ve Hanbelilere göre ayette geçen kur' lafzından maksat ay halidir yani hayızdır. Bu durumda iddet süresi üçüncü hayızın tamamlanmasıyla biter.²⁵⁸ Kur' lafzını temizlik olarak yorumlayan Şafi ve Malikilere göre iddet süresi üçüncü hayızın başlamasıyla bitmektedir.²⁵⁹

5.2. İddet Bekleyen Kadının Nafakası

İddet bekleyen kadının nafaka hakkı bulunmaktadır. Bu nafakayı ric'i talak nafakası ve baîn talak nafakası olarak iki kısımda ele alabiliriz. Ric'i talak; kocanın yeni bir nikâh akdi yapmadan eşine geri dönebildiği boşanma şeklidir. Evlilik hukuku hükmen devam ettiği için kocanın iddet süresi içinde kadına geri dönmesinde bir sakınca yoktur.²⁶⁰ *“Dönüş yapılabilecek boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır..”*²⁶¹ ayetinde görüldüğü üzere, kocanın boşadığı karısına iki defa geri dönme yetkisi vardır. Bu imkanı kullanarak evlilik birliğini devam ettirebilir. Ric'i talak iddeti bekleyen kadınla hamile kadının nafaka ve sükna hakkı olduğu konusunda alimler görüş birliğine varmışlardır.²⁶² *“Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, gitmeleri için zarar vermeye kalkmayın. Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin..”*²⁶³ ayeti bu görüşün delili niteliğindedir. Ric'i talak iddetinde evlilik ilişkisi hükmen devam etmektedir. Dolayısıyla kadının nafaka hakkı da evlilik birliğindeki gibi devam etmektedir.²⁶⁴

Bir diğer boşama çeşidi olan baîn talak; kocanın yeni bir nikâh akdi olmadan karısına geri dönemediği, evlilik birliğini kesin olarak sona erdiren boşama şeklidir.²⁶⁵ Bu boşama ile nikâh derhal son bulur ve eşler birbirine tamamen yabancı konumuna

²⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/316; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/267-268.

²⁵⁹ Şafî, *el-Ümm*, 6/282; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Mukteşid*, 2/39; Bilmen, *Kamus*, 2/372; Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 319; Köse, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, 520; Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: âru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1993), 1/496-497;

²⁶⁰ Acar, “Talak”, *DİA*, 39/496-500.

²⁶¹ Bakara, 2/229.

²⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/316.

²⁶³ Talâk, 65/6

²⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/316; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/135.

²⁶⁵ Acar, “Talak”, *DİA*, 39/496-500.

düŖer. bu durumdaki kadının beklediği iddete, baın talak iddeti denir.²⁶⁶ Baın talak iddeti bekleyen kadın hamile ise nafaka ve sükna hakkı bulunur. Ancak hamile olmayan kadının nafakası hakkında İslam hukukçuları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefilere göre hamile olsun veya olmasın, zifaktan sonra kocası tarafından ric’i talakla veya baın talakla fark etmeksizin boşanan kadının, nafaka ve sükna hakkı vardır.²⁶⁷ “Rızkı geniş olan, elinin genişliğine göre, rızkı dar olan da Allah’ın ona verdiği ölçüden harcasın”²⁶⁸ ayetini bu konuda delil olarak gösteren Hanefiler, baın talakla boşanan kadının iddet süresi boyunca sükna hakkı olduğu gibi nafaka hakkının da olduğunu savunmuşlardır.²⁶⁹

Şafi ve Maliki hukukçulara göre baın talakla boşanan kadının iddet süresinde sükna hakkı olmasına rağmen nafaka hakkı yoktur. Onlara göre ““Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun” ayeti kadının sükna hakkının olduğuna delil olmakla birlikte devamında gelen “Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin.” ayeti sadece hamile kadınların nafaka hakkı olduğuna işaret etmektedir.²⁷⁰

Hanbeli hukukçulara gelince genel anlamda hakim olan görüş, baın talakla boşanan hamile olmayan kadının iddet süresinde nafaka ve sükna hakkının olmadığı yönündedir. Ahmed b. Hanbel, zikredilen ayeti kerîmeyi²⁷¹ öne sürerek kadının sükna hakkının olduğunu, Fatıma bint. Kays²⁷² hadisinden ileri gelerek bu hakkın bulunmayacağını söyleyerek iki farklı görüş ortaya koymuştur.²⁷³

Bu konuda Hanefi alimlerin görüşü daha isabetlidir. Nitekim nafakayı bir bütün olarak düşündüğümüzde sükna hakkı olan bir kadının gıda, iaşe, giyim nafakası da olması gerekmektedir. İddetin mahiyetine de en uygun olan görüş kadının iddet süresinde nafaka hakkının olması yönündedir.²⁷⁴

5.3. Kocası Vefat Eden Kadının Nafakası

²⁶⁶ Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 238.

²⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/316.

²⁶⁸ Talâk, 65/7.

²⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/317; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 473.

²⁷⁰ Şafiî, *el-Ümm*, 6/282; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Mukteşid*, 2/63.

²⁷¹ Talak 65/6.

²⁷² Fatıma bint. Kays, kocası Üsâme ibn. Zeyd hakkında “Kocam beni üç boşama ile boşadı, Rasulullah bana ev ve nafaka verilmesini emretmedi” hadisi için bkz. Buhâri “Talak”, 42.

²⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/216.

²⁷⁴ Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 43.

Kocasının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadının, İslam hukukçularının görüş birliğine göre nafaka hakkı yoktur.²⁷⁵ Kocanın vefatıyla aradaki nikâh bağı düşeceği için nafaka mükellefiyeti de yoktur. Bu durumdaki kadın, kocasının malından kendi payına düşeni alır. Hamile ise çocuğun doğması halinde çocuk da babasının malından payına düşen miktarı almaya hak kazanmış olur.²⁷⁶

Kocası ölen kadının iddetiyle ilgili “Sizden vefat edenlerin geride bıraktığı eşler kendi kendilerine dört ay on gün iddet beklesin. Süreleri bitince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında bir sakınca yoktur.”²⁷⁷ ve “Gebe kadınların bekleme süresi ise gebeliğinin sona ermesiyle tamamlanır.”²⁷⁸ ayetleriyle hamile olmayan kadın için dört ay on gün, hamile olan kadın için çocuk doğana kadar olarak belirlenmiştir.²⁷⁹

Hamile olmayan bir kadın ric’i talak iddeti beklerken kocası ölse, ric’i talak iddeti yerini ölüm iddetine bırakır. Çünkü ric’i talak iddeti bekleyen kadının evliliği hükmen devam etmektedir. Yalnız baîn talak iddeti bekleyen kadının kocası iddet süresinde vefat etse kadın talak iddetine devam eder. Zaten hukuki olarak evlilik birliği sona ermiştir.²⁸⁰

5.4. Fâsid Nikâh Akdiyle Oluşan Evliliklerde İddet Nafakası

Sihhat şartlarında bulunan eksiklik nedeniyle fâsid olan evlilikler hükmen caiz değildir ve tarafların derhal ayrılmaları gerekir.²⁸¹ Fâsid nikâh akdiyle yapılan evlilik hiçbir hukuki sonuç doğurmayacağı için, bu evlilikte nafaka yükümlülüğü de yoktur.²⁸²

Fâsid evlilikte, nikâhın getirdiği hak ve sorumluluklar olmamakla birlikte akdin değil, cinsel ilişki vuku bulmuşsa bu fiilin sonucu olarak bazı neticeler meydana gelir. Bu durumda akit sırasında belirlenen mehir de fâsid olacağından, kadın mehr-i misil ve mehr-i müsemmadan hangisi daha az ise onu alır. Ayrıca nesebin sabit olması için iddet bekler, iddet süresi boyunca nafakasını alır.²⁸³ Kadının iddet nafakasını almasının

²⁷⁵ Bilmen, *Kamus*, 2/377; Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 326;

²⁷⁶ Bilmen, *Kamus*, 2/377.

²⁷⁷ Bakara, 2/234.

²⁷⁸ Talak, 65/4.

²⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/317.

²⁸⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 475.

²⁸¹ Yunus Apaydın, “Fesâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/418.

²⁸² Köse, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, 469.

²⁸³ Apaydın, “Fesâd”, *DİA*, 12/418.

sebebi evlilik bağı değil, cinsel birlikteliğin gerçekleşmiş olmasıdır. Burada öncelik alınan konu kadının hamileliğinin tespiti ve doğacak çocuğun nesebini korumaktır.²⁸⁴

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ HUKUKUNDA NAFKA UYGULAMASINDAN KAYNAKLI YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Türk Medeni Kanununda Yoksulluk Nafakası Kapsamında Süresizlik Sorunu

Türk Medeni Kanununun 175.maddesinde düzenlenmekte olan yoksulluk nafakası, eski kanunda en fazla bir yıl olarak talep edilebiliyorken, 1988 yılında kanunda yapılan değişiklikle ‘*süresiz*’ talep edilebilir hale gelmiştir.²⁸⁵ Böyle bir hakkın yürürlüğe girmesiyle bazı problemler de beraberinde gelmiştir. Bu problemlerden bazıları, süresiz nafakanın her iki taraf için hakkaniyete uygun olmaması ve hem nafaka borçlusunu için hem de nafaka alacaklısı için mağduriyet yaşanması, nafakanın verilme amacıyla bağdaşmaması, süresiz olarak talep edilen nafakaya süre sınırlaması getirilmesi gerekliliği ve bu süre kısıtlamasında hâkimin takdir yetkisinin olup olmamasıdır.²⁸⁶

Yoksulluk nafakasının amacı, evlilik birliği içinde süregelen yardımlaşma ve dayanışmanın, evliliğin sona ermesiyle de devam etmesi, boşanma sonrası geçimini sağlayamayan eşin diğer eş tarafından maddi olarak desteklenerek olası ekonomik

²⁸⁴ Köse, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, 469.

²⁸⁵ “Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eş, kusuru daha ağır olmamak şartıyla geçimi için diğer eşten mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.”

²⁸⁶ Hüseyin Bulut, “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununa İlişkin Değerlendirmeler Ve Çözüm Önerileri”, *Adalet Dergisi* 72 (Mayıs 2024), 593-617.

sorunları engellemektir.²⁸⁷ Ancak boşanma demek eşler arasındaki her türlü ilişkinin kesilmesi anlamına gelir. Bu aradaki nafaka borcu, tarafları sürekli olarak görüşme ve karşı karşıya gelme mecburiyetine sürüklemekle, tarafların kendi hayat çizgilerini çekmesine engel olmaktadır. Ayrıca nafaka borçlusu tarafından da maddi mağduriyetler yaşanmaktadır. Dolayısıyla ahlâkî değerleri korumak amacıyla bir tarafın mağduriyetini engellemeye çalışan kanun, süresiz olarak hükmedilince karşı tarafın mağduriyetine sebebiyet vermektedir.

Nafakanın amacı boşanan tarafı yoksulluktan kurtarmak yerine, geçimine katkı sağlamak olarak algılanabilirse, her iki tarafın da ekonomik özgürlüğünü eline almasına yardımcı olacaktır. Nitekim kişi, hâlen evlilik birliği devam ediyormuşçasına bir yükümlülük altına girmeyerek, eşinin geçimine gücü oranında destek sağlayacak, karşı taraf da yine kendi geçimini kendisi üstlenip eşinden sadece yardım almış olacaktır.²⁸⁸

Aynı zamanda batı hukukunda boşanmaya baktığımızda “*clean break/ kişisel sorumluluk*” ilkesi gereği; boşanan çiftler, aralarındaki her türlü ilişkiyi tamamen keserek, her iki tarafın da kendi ayakları üzerinde durması ve kendi geçimini üstlenmesi beklenmiştir. Taraflardan biri ekonomik olarak geçimini sağlayamazsa karşı taraftan yardım talep etme hakkı bulunmakla beraber bu dayanışma hem miktar hem de süre olarak sınırlandırılmıştır. Lâkin İsviçre hukukunu kendisine esas kabul eden Türk hukuk sisteminde, kişisel sorumluluk ilkesiyle ilgili doğrudan ve açık bir hüküm bulunmamaktadır. Türk medeni hukukunda, evlilik sonrası dayanışma ilkesinin daha ağır bastığı söylenebilir.²⁸⁹

Günümüz aile hukuk sistemi, temelini İsviçre Medeni Kanunu’ndan almakla beraber uygulamada birçok farklılıklar söz konusu olmaktadır. İsviçre hukukuna göre boşanan eşlerin kendi geçimini sağlaması, eğer sağlayamıyorsa eşinden bir miktar destek alması doğrultusunda gelişir. Kimse kimsenin sorumluluğunu üstlenmez, herkes kendi hayatından mesuldür. Taraflardan biri yoksulluk nafakası talep ederse, geçimini sağlayacak imkanlara sahip olmaması şartı aranmıştır. Ancak Türk Medeni Kanunu’nda yoksulluk nafakasının esas şartı kişinin yoksul olmasına bağlanmıştır. Bir tarafın yoksul

²⁸⁷ Seda Baş ve Nisa Özcan, “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı”, *Ankara Sosyal Bilimle Fakültesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (Haziran 2022), 328-83.

²⁸⁸ Bulut, “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununa İlişkin Değerlendirmeler Ve Çözüm Önerileri”, s.605.

²⁸⁹ Hanife Işık, “Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu: Hukuk Sistemleri Arasında Bir Mukayese”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Haziran 2022), 66-82.

olmasıyla süresiz nafaka almaya hak kazanmış olma durumu karmaşayla birlikte uygulamada birçok problemi de ortaya çıkarmaktadır. Aynı şekilde bahsettiğimiz clean break ilkesi İsviçre Medeni Kanunu'nda nafakaya ilişkin düzenlemelere yön veren önemli bir ilkedir. Bu ilkeyle boşanan çiftlerin birbirleriyle hiçbir sosyal bağı kalmamakla birlikte geri kalan hayatlarında birbirlerinin görmek zorunda da değildirler. Bu sayede sorunlu boşanan çiftler birbirleriyle iletişim kurmayarak olası sorunlardan ve psikolojik bunalımlardan kendilerini korumuş olacaklardır. Bu ilkenin amacı kişinin kendi sorumluluğunu üstlenmesi ve hayatını idame ettirecek mesleği kazanmasıdır. Eğer taraflardan biri geçimini temin edecek bir beceriye sahip değilse bu beceriyi edininceye kadar nafaka talep etme hakkı doğar. Lakin bu nafakanın miktarı ve süresi kişinin kendi geçimini sağlayacak duruma gelmesiyle sona erdirilecek şekilde sınırlandırılmıştır.²⁹⁰

İsviçre hukuku 2000 yılında yaptığı düzenlemelerle evlilik sonrası dayanışma ilkesini geri plana atarak clean break ilkesini benimserken, Türk Medeni hukuku, nafaka düzenlemelerinde halen daha *evlilik sonrası dayanışma ilkesine* göre hüküm vermektedir. Evlilik sonrası dayanışma ilkesine göre tarafların evlilik birliği içindeki sorumlulukları evlilik sonrasında da kısmen de olsa devam etmektedir. Eşlerin birbirlerine karşı olan bu yükümlülüğün devam etmesi de süresiz nafaka hakkını doğurmuş olmaktadır. Aynı evlilik birliği devam eder gibi taraflardan biri –ki bu genelde erkek olmaktadır- eşinin nafakasını karşılamaya devam etmektedir. Bu durum eşlerin ne tam olarak ayrılmalarına ne de tam olarak evlilik hayatı sürmelerine imkan sağlamaktadır.²⁹¹

2011 yılında Kestel Asliye Hukuk Mahkemesi, süresiz nafakanın hakkaniyete, kadın-erkek eşitsizliğine, Anayasanın ailenin korunması ve insan hakları ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle, süresizlik hükmünün kaldırılması için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi bu gerekçeleri, ‘sosyal hukuk devleti ilkesi çerçevesinde boşanan eşlerin, evlilik birliği içinde geçerli olan dayanışma ve yardımlaşma sorumluluğunun evlilik sonrasında da kısmen devam etmesi ahlaki

²⁹⁰ Arzu Ahsen Medar, “Yargı Kararları Işığında Türk ve İsviçre Hukukunda Yoksulluk Nafakası”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos, 2018, s. 68.

²⁹¹ Bulut, “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununa İlişkin Değerlendirmeler Ve Çözüm Önerileri”, s.601.

düşüncenin bir sonucu olduğu, Anayasaya herhangi bir aykırılığı bulunmadığı' gerekçesiyle reddetmiştir.²⁹²

Anayasanın 2. maddesinde ülkemizin insan haklarına saygılı, sosyal bir devlet olduğu geçmektedir. Hayatlarını idame ettiremedikleri için ilişkilerini bitirmek isteyen taraflara, ömür boyu nafaka bağlanarak birbirlerine bağımlı kılınması insan haklarına aykırı bir durum değil midir? Yardımlaşma ve dayanışma kavramları, isteğe bağlı ve gönüllülük esaslı yapılan fiillerdir. Bir kişiyi zor duruma sokarak ve mecbur bırakarak yapmak zorunda olduğu yaptırımlar ne kadar yardım ilkesi altında değerlendirilebilir? Ayrıca TMK'nın 328.maddesi gereği anne-baba evladına reşid olana kadar veya eğitimi sona erene kadar bakmakla yükümlüdür. Anne- babanın evladına olan nafakasının bile belli bir süresi ve sınırı varken boşanan eşe karşı verilen süresiz nafaka, hakkaniyete ne kadar uygundur? Sorularını akla getirmektedir.

Yoksulluk nafakası konusunda akla gelen bir diğer önemli soru da nafakanın belirlenmesinde hâkimin takdir yetkisinin bulunup bulunmamasıdır. Yargıtay'a göre yoksulluk nafakasının süresinin belirlenmesinde hâkimin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Yargıtay bu nafakanın süresiz olarak öngörüldüğünü, taraflardan biri açıkça talep etmediği sürece nafakanın belirli bir süre ile sınırlandırılmayacağını, hâkimin takdir yetkisini kullanarak nafakayı belirli bir miktarla ve süreyle sınırlandırmanın mümkün olmadığını ifade etmektedir.²⁹³ Ayrıca taraflar yoksulluk nafakası açısından bir süre belirlediği takdirde hakim süreli yoksulluk nafakasına hükmedebilir ve bu belirlenen süreli nafakayı onaylaması şarttır.²⁹⁴ Ancak hükümde hâkimin takdir yetkisini kullanmasına dair bir ibare eklenseydi, hâkim de olayın şartlarına, evliliğin süresine, boşanmanın nedenlerine, eşlerin maddi imkanlarına göre uygun zaman ve uygun miktar belirleme yetkisi olsaydı, gerektiği takdirde süresiz nafakaya hükmedebilseydi belki de böyle bir sorun da gündemde olmayacaktı. Nitekim

²⁹² Alpaslan Alkış, Gülnihal Yılmaz, "Medeni Hukuktaki Boşanma Nafakasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/2 (Aralık 2023), 51-72.

²⁹³ Yargıtay 2. HD, E: 2016/8859, K: 2017/14407, T: 12.12.2017, "„Kanun, yoksulluk nafakasının süresiyle ilgili hâkime herhangi bir takdir hakkı tanımamış, süresini durumun gerekleri ya da haklı sebepleri göz önünde tutarak belirlemeyi de emretmemiştir. Kanun, bu nafakanın süresiz olmasını açıkça öngördüğüne göre, takdir hakkına sığınarak nafakayı belirli bir süreyle sınırlamak kanuna açık aykırılık oluşturur. Öyleyse, aylık irat şeklinde takdir edilen yoksulluk nafakasının belirli bir süreyle sınırlandırılması usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir.”, <https://karararama.yargitay.gov.tr>, (s.e.t. 13.05.2022).

²⁹⁴ Medar, "Yargı Kararları Işığında Türk ve İsviçre Hukukunda Yoksulluk Nafakası", 68.

iki aylık bir evlilik süresinin nafakasıyla yirmi yıllık bir evlilik süresinin nafakasının aynı olması âdil bir uygulama olarak görülmemektedir.

Öğretide, nafakanın süresiz olarak talep edilmesine rağmen hakimin süreli olarak hükmedebileceği görüşünde olanlar da mevcuttur. Buna göre kanunda yer alan ‘*süresiz olarak*’ ibaresi, nafakanın süresiz olması değil, tarafların süre sınırlaması olmadan talep edebilme imkanının olduğunu gösterir. Bu bakımdan HMK 26. maddesi²⁹⁵ yorumlanarak süresiz olarak talep edilmiş yoksulluk nafakası hakimin kararıyla süreli olarak hükmedebilmesinin mümkün olduğuna kanaat getirirler.²⁹⁶

Nafakanın hangi durumlarda hükmedilip hangi durumlarda kaldırılması gerektiği, tarafların ekonomik durumlarının ne şekilde dikkate alınacağı, nafakanın ne kadar süre verilmesi gerektiği, eşlerin yaşlarının ve evlilik süresinin etkisinin ne olacağı gibi konuların açıkça belirtilmemesi pratikte birçok çelişkilere sebep olmaktadır.

Süresiz nafaka sadece tek taraflı değil her iki tarafı da olumsuz etkilemektedir. Bir tarafta nafakasının kesilmemesi için yeni bir evlilik yapmayan ve sigortasız çalışmayı kabul eden bir kadın, diğer tarafta hem eski eşinin nafakası hem (varsa) çocukların nafakası hem de yeni evliliğindeki eşinin nafakasını karşılamak maddi olarak ağır geleceği için yeni bir evlilik yapmaktan kaçınan erkek, özgür bir şekilde kendi hayatlarını çizemeyen, boşansa bile birbirlerine bağlı taraflar, süresiz nafakanın en büyük sorunlarını oluşturmaktadır.²⁹⁷

Türk hukukunda yer alan süresiz nafakanın her hangi bir ölçütü, sınırı ve süresinin olmaması birçok hukukçu tarafından da eleştirilmiş, güncel mesele haline gelmiştir. TBMM de bu konuyla yakından ilgilenmiş, aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen unsurlar ile boşanma olaylarının araştırılması ve aile kurumunun güçlendirilmesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi için meclis araştırması komisyonu kurmuştur. Bu komisyon 14 Mayıs 2016 tarihinde, aile hukukuyla ilgili birçok hususa değinen, özellikle yoksulluk nafakası açısından bir takım değerlendirmelerde bulunan bir rapor

²⁹⁵ HMK m. 26’ya göre “(1) Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir. (2) Hâkimin, tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümleri saklıdır.” Yargıtay 2. HD., 2008/14788 E., 2009/19943 K., 17.11.2009 T.

²⁹⁶ Bulut, “Yoksulluk Nafkasında Süre Sorununa İlişkin Değerlendirmeler Ve Çözüm Önerileri”, s.611.

²⁹⁷ Memet Zeki Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Evlilik Ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (Kasım 2019), 57-88.

hazırlamıştır.²⁹⁸ Meclis araştırma komisyonu, Türkiye genelinde hukuk uygulayıcılarıyla da birçok toplantılar yapmış ve bir takım görüş ve öneriler sunmuştur. 2 Mart 2016 tarihli toplantıda yoksulluk nafakasının süreli olarak hükmedilmesi konusunda komisyon üyeleri görüş birliğine varmışlardır.²⁹⁹ Yine 3 Mart tarihinde yapılan toplantıda, yoksulluk nafakasının ömür boyu ödenmesi yerine evliliğin süresi ile sınırlandırılması gerektiği görüşleri öne sürülmüştür. Bu toplantılar, görüş ve öneriler doğrultusunda komisyon bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre, nafakanın süresiz olarak hükmedilmesi bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca evlilik birliği sona ermesine rağmen süresiz nafaka yüzünden taraflar arasındaki husumet devam etmekte ve kadının güçlenmesini de engellemektedir.³⁰⁰ Aynı zamanda komisyon, süreli nafaka boyunca nafaka alan tarafın ekonomik olarak güçlenmesi için meslek edindirme ve istihdam alanlarından faydalandırılması gerektiğini de ifade etmiştir.³⁰¹ Hazırlanan raporda, süreli nafaka hükmedilmiş ancak belirlenen sürenin bitmesi durumunda yoksulluğu devam eden tarafa, devlet tarafından hazırlanmış bir fondan destek sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Sonuç olarak komisyon, her ne kadar toplantı ve araştırma neticelerinde ulaştığı tespit ve önerilerde süresiz nafakayı eleştirse de ve süreli nafakanın getirilmesi gerektiğini savunsa da fon desteği dışında net bir çözüm önerisi getirmemiştir. Gerekli istihdamın hangi kurumlardan ne şekilde sağlanacağı raporda yer almamaktadır. Rapordaki bazı eksikliklerin de bulunması akıllardaki soru işaretlerini tam olarak çözmektedir. Bu durumda rapor, süre sorununa ilişkin net bir çözüm sunmuş değildir.³⁰²

Süresiz nafaka uygulaması her yönden sosyal devlet anlayışına aykırı olmakla birlikte, nafakanın belli bir süre ve miktarla sınırlandırılması gerektiği, nafakanın evliliğin süresiyle orantılı olarak hükmedilmesinin adaletle daha uygun olduğu kanaatimizce makul bir düşünce olarak görülmektedir.

²⁹⁸ Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 14 Mayıs 2016, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf>, E. t. : 11.03.2018.

²⁹⁹ Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 21.

³⁰⁰ Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 242.

³⁰¹ Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 83.

³⁰² Medar, “Yargı Kararları Işığında Türk ve İsviçre Hukukunda Yoksulluk Nafakası”, 64.

2. Günümüz İnsanlarının Yaşadığı Problemler ve Çözüm Önerileri

Bu başlığımız altında günümüzde boşanan insanların yaşadığı sosyal, ekonomik ve psikolojik problemleri ele alacağız. Çevremizde bu sorunu yaşayan kişilerin, dile getirdikleri şikâyetlerini paylaşacağımız bu bölümde amacımız yaşanan problemleri göz önüne getirmek, boşanan aile hayatlarından örnekler sunmak ve insanların yararına olacak şekilde çözüm üretmeye çalışmaktır.

Öncelikle boşanmış, eşinden nafaka almak isteyen ve bunu hakkı olarak gören, almak istemeyen ama mecbur olan ve nafaka almayı reddeden kadınların görüşlerini paylaşacağız.

Gülizar A. (28 yaşında), Denizli;

“Kocamdan şiddetli geçimsiz sebebiyle boşandım. İki çocuğum var ve çocukların velayeti bende. Babamın evine dönmek zorunda kaldım. Ama iki çocukla baba evine sığmak çok zor. Masraflarımız oluyor bu yaşta babamdan para istemek zoruma gidiyor. Çocuklarım küçük olmasına rağmen anneme bırakıp çalışmak istedim. Ama bir eğitimim, tahsilim, bir meslek becerim olmadığı için iş bulabileceğim yerler sınırlı. Fabrikada çalışmaya başladım ama toplum baskısı yüzünden ayrılmak zorunda kaldım. Eski kocamdan aldığım nafaka ile geçiniyorum. En azından ihtiyaçlarımızı karşılamak için elime bir miktar para geçmiş oluyor.”

Ayşe K. (50 yaşında), Buldan;

“Benim kocam sinirli, aksi, bana eziyet eden bir insandı. Eskilerde boşanmak hoş karşılanmazdı. Babam boşanırsan evime gelme diye beni reddedince mecbur eziyetlerine dayandım sabretmek zorunda kaldım. Ne gidecek bir kapım ne de çalışacak bir işim vardı. Küçük yerlerde bir haber çabuk yayılacağından laf söz olur diye dul kadına iş de vermezler. Hal böyle olunca bu yaşıma kadar eziyet gördüm, sustum. Çocuklar büyüyüp hepsi eline mesleğini alınca, arkamda duran güveneceğim evlatlarım olunca boşanma kararı aldık. Yoksa yine boşanmazdım, boşanamazdım. Şimdi bana

çektirdiği eziyetler karşılığında nafakamı istiyorum. En azından kimseye muhtaç olmadan ihtiyaçlarımı karşılıyorum. Bu benim hakkım..”

Tuba G. (35 yaşında), Denizli;

“Biz eşimle lisedeyken tanıştık ve okulu bitirir bitirmez 18 yaşında ailemin istememesine rağmen evlendik. Eşim evlendikten sonra değişmeye başladı. Bana karşı zorbalıkları her geçen gün arttı. Severe evlendiğim için aileme bir şey diyemedim, düzelir diye bekledim. Üç çocuğumuz oldu ama eşim kazandığı parayı kötü alışkanlıklarından dolayı bitirip geliyordu. Evimizin rızkını, çocukların ihtiyaçını temin etmiyordu. İşin sonunda şiddet olunca durumu aileme bildirdim ve onların arkamda durmasıyla boşanma davası açtım. Boşansak da peşimi bırakmadı, benden aldığı parayı (nafakayı) nerde harcıyorsun nereye gidiyorsun diye beni takip edip her yerde karşıma çıktı. 1 yıl boyunca nafaka aldım ama bana hayatı zehir eden, bana şiddet uygulayan adamın parasını almak istediğimden değil, mecbur olduğumdan aldım. Sonra onu ödemeyi de bıraktı. Evliyken ailesine bakmayan adam boşandıktan sonra hiç bakmadı. Beni üç çocuğumla yalnız bıraktı. Şimdi çocuklar okula gidiyor, ben de çalıştığım için geçimimi bir şekilde sağlıyorum. Sırf onunla karşılaşmamak için hayatımdan tamamen çıkması için nafaka talebimi de geri çektim.”

Feride S. (48 yaşında), Denizli;

“Köyde küçük yaşlarda evlendirildiğim kocamla daha yeni boşanma kararı aldık. Üç çocuğumuz var. Çocuklar ortaokul ve lise çağlarında, onların masraflarını karşılayacak maddi gücüm olmadığı için velayetlerini gönüllü olarak babalarına verdim. Kendim için de nafaka talebinde bulundum. Şimdiye kadar ev hanımlığından başka iş yapmadım. Bu yaştan sonra da çalışacak gücüm yok zaten. Babamdan kalan bir evim var orda oturup kocamdan gelen nafakayla da geçimimi sağlayacağım. Şimdiye kadar kahrını çektim bu yaştan sonra da sefasını süreceğim. Nafaka en doğal hakkım..”

Merve E. (40 yaşında), Antalya;

“İş hayatında tanışıp evlendiğim eşimle, 10 senelik evlilik hayatından sonra anlaşmalı olarak boşanma kararı aldık. Üniversiteyi bitirdikten sonra kendi alanımda çalışmaya başladım. Şu an çalıştığım departmanda iyi bir konumdayım. Boşanma sonrasında eşimden her hangi bir isteğim olmadı. Evlilik öncesinde ve evlilik sırasında olduğu gibi kendi maddi gücümü sağlayabiliyorum. Bu yüzden nafakaya ihtiyaçım olmadı. Lakin

bir kızımız var ve kızımın velayeti bende olmasına rağmen masraflarını ortak karşılıyoruz. Babası olarak kızımın eğitim ve bakım masraflarını karşılamak zorunda.”

Hazal K. (27 yaşında) Almanya;

“Ben Almanya’da doğup orda büyüdüm. 23 yaşında Türkiye’den biriyle tanışıp evlendim. 2 çocuğumuz olunca bir anda değişti bana psikolojik baskı uygulamaya, bana hayatı zindan etmeye başladı ve en sonunda boşanmak istediğini söyledi. Meğer niyeti farklıymış, Alman vatandaşı olup Almanya’da kalmak için evlilik yapmış, iki çocuktan sonra Alman hükümeti babayı maaşa bağlıyor ve ömür boyu orda kalabiliyor. Boşanma kararını benim almam için de böyle şiddete başvurmuş. Çocuklar için her ne kadar dirensem de ben de artık dayanamadığım için boşanmak istedim ve anlaşmalı olarak boşandık. Çocuklar küçük olduğu için (biri üç, diğeri bir yaşında) hükümet velayeti bana verdi. Alman hukukuna göre eski kocamdan benim nafaka hakkım olmuyor, sadece çocukların bakımına yardım ediyor. Ama devlet çocukları kendi bünyesindeki çocuk bakımevlerine yazdırdı ve bana da çalışmam için iş verdi. Çocuklar okuldayken ben çalışıyorum. Hem çocuk parası hem de maaş alıyorum. Geçimimiz için yeterli oluyor.”

Bu örneğe, ülkemizdeki boşanmış kadınların yanı sıra batıda boşanan bir kadının hayatına bakabilmemiz için yer verdim. Türkiye’de boşanan birçok kadın gibi benzer dertleri yok, çünkü devlet kadına bazı olanaklar sağlayarak bu problemleri çözme yollarına gitmiş. Boşanan kadının eşiyle ilişkisini tamamen kesip, maddi manevi yardımda bulunmak ve kadına bu desteği sağlamak, Türk hukuk sisteminin de uygulama prensipleri arasına alınabilir.

Bir sanıyı objektif bir biçimde görebilmek için her iki tarafın da görüşünü alarak ortak paydada değerlendirmek gerekir. Boşanan kadının her ne kadar şikâyet ve problemleri varsa nafaka borçlusu erkek için de bir takım mağduriyetler söz konusu olmaktadır. Birkaç örnekle süresiz nafaka ödemekle yükümlü erkeklerin hayat şartlarına bakalım:

İbrahim A. (35 yaşında) Aydın;

“25 yaşında evlendiğim eşimle 2 yıllık evliliğimizin ardından boşanma kararı aldık. Boşandığımız sırada altı aylık olan oğlumun velayeti annesine verildi. Annesi çalışmadığı için oğlumun bakım masrafları bana ait olmakla birlikte eşime de her ay nafaka ödüyorum. 8 yıldır her ay kazandığım paranın büyük çoğunluğunu eşime gönderiyorum, kalan parayla da geçinmeye çalışıyorum. Yalnız yaşamama rağmen ev kirası, faturalar ve kendi masraflarıma yetemiyorum. Yeni bir hayat kurmak istiyorum ama cesaretim ve maddi gücüm yok.”

Ekrem B. (45 yaşında) Denizli;

“Ailevi problemler, maddi sıkıntılar, kavga, gürültü, geçimsizlik gibi dertlerden dolayı eşimle boşandık. Çocuğumuz olmamasına rağmen eski eşime nafaka ödemekle mükelleflendirildim. Sonrasında bir evlilik daha yaptım. Bu evliliğimde iki çocuğum oldu. Şuan kurduğum ailemin, çocuklarımın, eşimin rızkından kısıp, bazen ek işte çalışmak zorunda kalıp eski eşimin nafakasını ödemek zorunda kalıyorum. Ama kendisi benim verdiğim nafakayla geçinip bir işte çalışmıyor. Halen daha eski eşimle görüşmek zorunda olmam ve ona nafaka veriyor olmam, eşimle aramızda problemlere de sebebiyet veriyor. Şu ekonomik şartlarda bu nafakayı veriyor olmak beni oldukça zorluyor. Devletimizin bu konuya hukuki bir düzenleme getirmesini talep ediyorum.”

Bekir A. (30 yaşında);

“Görücü usulü evlendiğim eşimle geçinemedik ve dört ay süren evliliğimizi sonlandırma kararı aldık. Daha doğrusu boşanmayı eşim istedi ben devam etme taraftarıydım. Ama evi terk etti boşanma davası açtı beni boşanmaya mecbur bıraktı. Düğünde takılan para, bilezik ve altınları almasına rağmen bir de nafaka talebinde bulundu. Dört ay evli kalamadığım kadına dört yıldır nafaka ödüyorum. Düğün masrafları bir yandan, nafaka bir yandan, geçim derdi başka bir yandan.. Ben bir daha evlenmeye cesaret edemem artık. Bizim mağduriyetimiz ne olacak, bizim de psikolojimiz bozuluyor biz de yıpranıyoruz. Kadın hakları feminizm deniyor da bizim haklarımızı kim savunacak?”

Bu kadar örnek konuya açıklık getirmek için yeterli olacaktır. Görüldüğü üzere bu ve bunlara benzer birçok problem yaşanmaya devam ediyor. Boşanan kadınların hayatını idame ettirebilmeleri için yeterli imkâna sahip olmamaları, nafaka aldığı eşiyile görüşmeye devam etmek zorunda olmaları; boşanan erkekler için de hayatını

paylaşmaya devam edemeyen, anlayamadığı eşine maddi anlamda bağlı kalarak geçim sıkıntısına düşmeleri ve her iki tarafın birbirinden bağımsız kendi hayatlarına devam edememeleri, süresiz nafakanın başlıca problemlerindendir.

İslam hukukuna ve diğer Batı devletlerin hukukuna baktığımızda, boşanmış eşlerin arasındaki ilişkinin bir an önce bitirilmesine yönelik yaptırımlar mevcuttur. Aynı durumun Türk hukukunda da olabilmesi için gerekli şartların sağlanması gerekmektedir. Sosyal devlet ilkesine bağlı olarak, devlet boşanan kadına yardım ve katkı sağlaması gerekmektedir. Gerekirse iş imkânı sunma veya mesleki kariyer gelişimi gibi konularda destek sağlanabilir. Yine çocukların bakımından dolayı çalışmayan veya yarı zamanlı çalışan anneye, devlete bağlı çocuk bakım evlerinde ücretsiz kontenjan açılabilir. Kocadan alınan nafaka sadece çocuğa yönlendirilerek, babalık hakkı olarak çocuğuyla vakit geçirip bakımını üstlenmesi veya masraflarına katkı sağlaması, hem çocuk-baba ilişkisini güçlendirecek hem de çocuğun kavga ve gürültüsüz ortamda daha sağlıklı bir psikolojiyle büyütülmesini sağlayacaktır. Bu durumda boşanan her iki taraf da kendi ayakları üzerinde duracak, kendi maddi imkânlarını kuracak ve yeni hayat düzenlerini inşa edeceklerdir. Kadın için ilk etapta düzen kurmak daha zor olacağı için, İslam hukukunda olduğu gibi, kocanın bir dönem belli bir miktar parayla yardım ve dayanışma çerçevesi içinde eşini desteklemesi de mümkündür. Eski medeni kanuna göre bir seneye sınırlı tutulan nafaka yine aynı şekilde belli bir süreyle sınırlandırılması hakkaniyete daha uygun olacaktır. Hâkim bu süreyi tarafların maddi imkanına göre, evlilik birlikteliğinin süresine göre ve kadının sosyo-ekonomik konumuna bakarak belirlemelidir. Yani bu süre her boşanma için farklılık gösterebilir. Kanaatimizce nafakanın en azami süresinin, İslam hukukunda olduğu gibi üç ay olarak hükmedilmesi yerinde bir karar olacaktır. Çünkü her ne kadar teknoloji ve imkanlar gelişse de kadının varsa hamileliğinin ortaya çıkması için beklenmesi ve bu çocuğun sağlığı açısından ilk üç ay önemli bir dönemi kapsamaktadır. Ayrıca netice olarak acısıyla tatlısıyla beraber paylaşılan bir hayat var ve bu birlikteliğin sona ermesi söz konusu olmaktadır. En azından bu üç ay psikolojik olarak da taraflara bir toparlanma imkanı sağlamaktadır. Bu nafakanın en az üç ay, en fazla tarafların sosyo-ekonomik durumları göz önüne alınarak hâkimin takdir yetkisine bırakılması yerinde bir karar olacaktır. Bu süre içinde kadın kendi hayat planlamasını yapacak, geçimini sağlamak için gerekli önlem ve tedbirleri alacak, erkek de bu süre zarfında geçimini sağlamaya yönelik harcamalarına dikkat edecektir. Bu süre bittiğinde iki tarafın da yeni bir evlilik yapması daha kolay olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda, İslam hukukundaki nafaka yükümlülüğünü ve nafakayla ilgili kavramları ele alarak, günümüz hukukuyla benzediği ve ayrıldığı yönleriyle ele almaya çalıştık. Bu bağlamda İslam hukukundaki nafakayla ilgili mehir, mut'a, iddet gibi kavramların mer'i hukuktaki karşılığının, zihinde bir şema oluşturması ve konunun daha iyi kavranması için tablo şeklinde ortaya koyduk. Aynı zamanda İslam hukukunda boşanma nafakası belli bir iddet dönemini kapsarken, günümüz hukukunda süresiz olarak verilmesine hükmedilmesi bazı problemleri de beraberinde getirdiğini görmekteyiz. Bu sorunların altında yatan sebepleri öğrenmek ve daha etkili bir çözüm önerisi sunmak adına nafaka alacaklısı ve nafaka borçlusu kişilerle röportaj yaptık. Kendi ağızlarından boşanma aşamalarını ve beraberinde karşılaştıkları problemleri görmüş olduk.

Günümüz hukukunda boşanma sonrası nafaka belli bir süreyle sınırlandırılmamış, süresiz olarak verilmesine hükmedilmiştir. Hayatını beraber idame ettiremeyen ve aralarındaki bağları tamamen koparmak isteyen iki insanı, bir şekilde birbirine bağlayan bu sistem birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Nafakanın

kesilmemesi için evlenmeyen veya sigortasız işlerde çalışan kadınlar ve nafaka ödemekten geçim sıkıntısı çeken ve yeni bir evliliğe cesaret edemeyen adamlar bu sorunların başında gelmektedir. Sırf aldığı nafakanın devam etmesi için onu bir güvence olarak gören kadınlar ne yazık ki nikâhsız birliktelik sürmekte veya resmi nikâh olmaksızın dinî nikâhla evlilik hayatı yaşamaktadır. Bu durum kadın için onur kırıcı bir durum olmaktadır. Günümüzde nafaka bir güvence değil, kadının geçimini sağlamasına bir yardım aracı olarak görülmelidir.

İslam hukukunda evlilik sonrası nafaka süresi iddet dönemiyle sınırlandırılarak kadına ve erkeğe bazı sorumluluklar yükler. Bu dönemde kadının sorumluluğu başka biriyle evlenmemek iken erkeğin sorumluluğu kadının nafakasını karşılamasıdır. Çünkü klasik İslam hukukçularına göre nafaka, kocanın kadından faydalanmasının bir karşılığı olarak verilir. Ric'i talak iddetinde bu faydalanma halinin devam etme ihtimali bulunduğu için bu süre içinde koca, kadının nafakasını karşılamaya devam eder. Dolayısıyla iddet süresinin sona ermesiyle faydalanma halinin bitmesi, nafakanın da bitmesi gerektiğini gösterir. Menfaatini görmediği bir şeye ücret ödemesi kocaya yapılan haksızlık olarak değerlendirilir. Şunu belirtmeliyiz ki, o dönemde yaşayan boşanmış kadınların durumuyla günümüzde yaşayan kadınların durumlarını aynı tutmamak gerekir. O dönemde Araplarda evlenme veya boşanma bu kadar zor değildi. Boşanan bir kadın belki de iddet müddeti biter bitmez başka bir adamla evlenebiliyordu. Çok eşliliğin hâkim olduğu toplumda bu durum normal karşılanıyordu. Lakin özellikle günümüz Türkiye'sinde evlenmek maddi açıdan ne kadar zor ise boşanmak da aynı ölçüde zor olmaktadır. Boşanan kadının hemen yeni bir evlilik yapması toplum nezdinde hoş karşılanmamakla birlikte boşanmış bir kadınla evlenen adama da iyi gözle bakılmaması bu durumu sosyal yönden zorlaştırmaktadır. Sadece sosyal yönüyle değil maddi olarak da boşanan kadın 'dul' yaftası altında kendine uygun bir meslekte çalışmamakta ve geçimini sağlayamamaktadır. Bu durumda kocanın, kadının mağduriyetini en aza indirmek için belli bir süre nafaka vermeye devam etmesi yerinde bir uygulama olacaktır. Nitekim İslam hukuku, iddet sonrası nafaka vermeyi kocanın isteğine bırakmış ve yasaklamamıştır.

İslam hukukunda nafaka yükümlülüğü sadece kocaya verilirken günümüzde bu sorumluluk her iki tarafa da yüklenmiştir. Çünkü Türk Medeni Kanunu'na göre nafaka hakkı yoksulluğa düşen tarafa verilmiştir. Yoksulluğa düşen taraf koca olursa bu

durumda kadın nafaka yükümlüsü olabilmektedir. Boşanma avukatları, hâkimler ve günümüz hukukuyla ilgilenen kişilerle yaptığımız görüşmeler neticesinde uygulama ile yasanın çok örtüşmediği tespitine ulaştık. Kanunda nafakayı her iki tarafın da ödeyebileceğinden bahsetmesine rağmen günümüz şartlarında genel olarak çalışan taraf koca olduğu için nafaka borçlusu da genellikle koca olmaktadır. Kadının zengin olduğu adamın da çalışmadığı veya çalışmaya muktedir olmadığı durumlarda koca ancak nafaka veya tazminat alacaklısı olabilmektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde nafaka almaya hak kazanan koca, genellikle ataerkil toplum düşüncesiyle erkeklik gururunu da zedelememek için bu nafakayı kabul etmemektedir. Ayrıca yine yasada yoksulluğa düşen taraf olarak belirtilmesine rağmen uygulamaya baktığımızda çalışan bir kadın da kocasından nafaka talebinde bulunabilmektedir. Hatta bazı durumlarda nafaka alacaklısı, nafaka borçlusundan maddi olarak daha iyi durumda bile olabilmektedir. Görüyoruz ki her eşitlik adaleti sağlamamaktadır. İslam hukuku adaleti öncelerken modern hukuk eşitlik adı altında eşitsizliğe zemin hazırlamıştır.

Bu konuyla ilgili hâkimin takdir yetkisine bakacak olursak, yoksulluk nafakasında hâkimin talep üzerine hüküm vermek zorunda olduğunu görmekteyiz. Yani taraflardan talep edilen süre ve miktar, üst sınırı belirler. Hâkim o talep edilen sürenin ve miktarın üzerinde bir nafakaya hükmedemez. Lakin talebin altında bir süre ve miktara hükmedebilmektedir. Kanaatimizce hakim bu yetkisini kullanarak nafakayı talep eden tarafların maddi durumlarını, evlilik sürelerini, çalışabilme imkanlarını, yaşlarını değerlendirerek, süresiz talep edilen nafakayı belli bir süreyle sınırlandırmalıdır. Aynı şekilde nafaka ödeyen taraf belli sebepler öne sürerek –kadının çalışma durumu, kadına miras kalması, maddi durumunun iyileşmesi gibi- nafakayı sonlandırma talebinde bulursa, hakimin durumu araştırarak ve tarafların maddi güç oranlarına bakarak da nafakayı sonlandırabilme yetkisi mevcuttur.

Günümüz hukukunda birbirlerinden tamamen boşanan eşlerin durumuna bakarak, yoksulluğa düşecek olan tarafa süresiz olarak verilmesi gerektiğine hükmedilen yoksulluk nafakası gündemi oldukça meşgul etmektedir. Her iki tarafın da mağduriyetine sebebiyet veren bu uygulama birçok hukukçu tarafından da eleştirilmektedir. Kadının eski kocasından nafaka alamaması, hala eski kocasıyla görüşmek zorunda kalması, nafaka aldığı kocası tarafından rahatsız ve tehdit edilmesi, psikolojik şiddet görmeye devam etmesi gibi birçok sorun kadınların mağduriyetine

sebebiyet vermekle birlikte nafaka alan kadının çalışmadan refah içinde yaşaması, nafakanın düşmemesi için nikahsız birlikteliklerin artması, her iki tarafın birbirinden bağımsız olarak kendi hayatlarına devam edememeleri, hem kendi nafakasını hem boşandığı karısının nafakasını karşılamaya güç yetiremeyen erkeklerin mağduriyeti, bu nafakanın sebebiyet verdiği problemlerin birkaçıdır. Her ne kadar yoksulluk nafakası hükmedilirken yoksul tarafın lehine bir durum söz konusu olurken diğer eski eşe maddi-manevi sorunlar teşkil etmektedir. Bu durum adalete ve hakkaniyete aykırıdır. Ayrıca İslam hukukuna göre de kul hakkıdır.

1988 yılında yasaya eklenen ‘süresiz’ ifadesi o dönem için baktığımızda kadını korumak için konduğu açıktır. 80’li yılların Türkiye’inde kadın, çalışma alanında pek görülüyor, eğitim için kısıtlamalara maruz kalıyordu. Bu durumda boşanan kadının nafakadan başka geçimi olmayacaktı. Lakin günümüz şartlarında kadının sosyo-ekonomik durumuna baktığımızda kadın çalışma, eğitim ve diğer alanlarda ön plana çıkmaktadır. Bu da kadının erkeğe olan bağımlılığını azaltmaktadır. Kadının çalışma imkanlarının bu kadar yaygınlaştığı ülkemizde, boşandığı kocasından gelecek olan paraya bel bağlaması uygun bir durum olarak görülmemektedir. Kanaatimizce nafakaya getirilen süre sınırlaması kadını kendi ayakları üzerinde durmaya itecek ve kendi imkanlarıyla geçimini sağlama muktedir duruma getirecektir. Türk Medeni Kanunu’nun günümüz şartları göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Tüm bu gerekçelerden dolayı yoksulluk nafakasının belli bir süreyle sınırlandırılması veya en azından nafaka verilme süresinin üst sınırının belirlenmesi en doğru karar olacaktır. Bu süre içinde nafaka alan eş kendini bir şekilde geliştirerek, meslek edinme kurslarına gidebilir, eğitimini tamamlayabilir veya bu sürenin sonunda geçimini sağlayacak bir imkan bulabilir. Yine verilen nafakanın bitiminde devlet boşanan kadına iş olanağı sağlayabilir. Devlet dairelerinde temizlik veya yemek-çay hizmetlerinde istihdam sağlanabilir. Çocuklar için devlet bünyesindeki okullarda bakım ve ihtiyaçları karşılanabilir. Kişinin çalışmaya engel bir durumu varsa onu bir maaşa da bağlayabilir. Böylece zikredilen mağduriyetler en aza indirilmiş olur.

Günümüz Anayasasında nafakanın hangi durumlarda hükmedilip hangi durumlarda kaldırılması gerektiği, tarafların ekonomik durumlarının ne şekilde dikkate alınacağı, nafakanın ne kadar süre verilmesi gerektiği, eşlerin yaşlarının ve evlilik süresinin etkisinin ne olacağı gibi konuların detaylıca belirtilmesi ve yoksulluk

nafakasının süresiz olarak verilmesine yönelik maddenin yeniden gözden geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması kanaatimizce doğru bir uygulama olacaktır.

İslam hukukunun iddet uygulamasına baktığımızda ne kadar yerinde bir karar olduğunu görebiliyoruz. Yine nafaka uygulamasında kocanın sorumluluk sahibi olması, kadının acziyetini değil değerini ortaya koymaktadır. Şer'i hükümler, insanın psikolojik, sosyolojik ve biyolojik yapısına göre en uygun görev sorumluluklarla kişiyi mükellef tutar. İnsana kaldıramayacağından fazla yük yüklemeyiz. Nitekim şer'i hükümler biz her ne kadar uygulayamasak da rafa kaldırılmış hükümler değildir. Günümüzün şartlarına ve örf'e göre yorumlanarak sorunlara cevap alınabilir ve Medeni hukukla ayrışan kısımlar yeniden gözden geçirilip uygulamaya konulabilir. Senelerden beri uygulanagelmiş, işlevsel ve insanların yararına en uygun olan, İslam hukuk sistemindeki hükümler, günümüz hukuk sistemi düzenlenirken göz önüne alınması gereken alternatif hukuk sistemlerinden biri olmalıdır.

Süresiz nafaka uygulaması her yönden sosyal devlet anlayışına aykırı olmakla birlikte, nafakanın belli bir süre ve miktarla sınırlandırılması gerektiği, nafakanın evliliğin süresiyle orantılı olarak hükmedilmesinin adalete daha uygun olduğu kanaatimizce makul bir düşünce olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Acar, Halil İbrahim. İddet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000
- Acar, Halil İbrahim. Talâk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Akıntürk, Turgut. *Aile Hukuku Dersleri*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları,1967.
- Akıntürk, Turgut. *Türk Medeni Hukuku (Aile Hukuku)*. İstanbul: Beta Yayınları, 2002.
- Aktan, Hamza. Sihriyet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Alkış, Alpaslan – Yılmaz, Gülnihal. “Medeni Hukuktaki Boşanma Nafakasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/2 Aralık 2023.
- Apaydın, H. Yunus. Fesad. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/417-421. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

- Apaydın, H. Yunus. İbrâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/263-266. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Atar, Fahrettin. Nikâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, TDV Yayınları, 2007.
- Aydın, Mehmet Akif. Mehîr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Baş, Seda - Özcan, Nisa. “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı”. *Ankara Sosyal Bilimle Fakültesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,4. Haziran 2022.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl. *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1988.
- Bulut, Hüseyin. “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununa İlişkin Değerlendirmeler Ve Çözüm Önerileri”. *Adalet Dergisi* 72. Mayıs 2024.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1993.
- Cin, Halil. “İslam Hukukunda Mehr”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/1. 1972, 199-254.
- Çakırca, Seda İrem. Mehîr Sözleşmesinin Hukuki Niteliği. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9. 2014, 89-116.
- Çeker, Orhan. *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 1979.
- Çelik, Ferhat. - Ganbarî, Muhammed Kiomers. “Türk Hukukunda Yoksulluk Nafakasının Gelişimi Ve Güncel Meseleler”. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/2. Ekim 2023.
- Çiğdem, Recep. *Mukayeseli Medeni Hukuk*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Dalgın, Nihat. *İslam Hukukuna Göre Müslüman Gayr-i Müslim Evliliği*. Samsun: Etüt Yayınları, 2005.
- Dirik, Mehmet. “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 25. 2015, 135-159.
- Doğan, İzzet. Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 35/1 2015.

- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. Mut'a, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 32/174-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Dural, Mustafa. - Sarı, Suat. *Türk Özel Hukuku Cilt 3 Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2013.
- Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 32/282-285.
- Erbay, Celal. *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası: Kitabı'n- nafakat ve Türk Yargı Kararları İle Mukayeseli*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Genç, Mustafa. – Aksoy, Muhammed Mihdi. "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33. Haziran 2019, 351-390.
- Gençcan, Ömer Uğur. *Nafaka Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2021.
- Güleç, Hasan. *İslam Hukukunda Nafaka*. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996.
- Günay, Hacı Mehmet. "Nüşûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hamzaçebi, Mehmet. Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma Ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk Ve İştirak Nafakası. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/3-4. Aralık 2002.
- HMK. Hukuk Muhakemeleri Kanunu. (Kanun No: 6100). Resmi Gazete 27836 (4 Şubat 2011). Erişim 25 Mart 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6100.pdf>
- Işık, Hanife. "Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu: Hukuk Sistemleri Arasında Bir Mukayese". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1. Haziran 2022.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet. *el-Muhallâ*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1437.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebi Muhammed Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*, thk. Dr. Hamed b. Abdulaziz el-Hammâd. İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2015.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrermd. *Lisânü'l-Arab*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru sâdır, 1414.
- İbn Rüşd, Ebu'l- Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muçteşid*. Beyrût: Dâru'l Ma'rife, 1982.

- İnce, İrfan. İrtidâd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2008, 35/91-93.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi yayımları, 2017.
- Karaman, Hayrettin. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 1985.
- Kıroğlu, Filiz. Türkiye’de Hayvanlara Yönelik Şiddetin Hayvan Hakları Koruma Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi. *Meyad Akademi*, 2/2 2021
- Köse, Saffet. “Aile Hukuku”. *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Kur’ân-ı Kerim Meâli. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8.Baskı, 2003.
- Merginânî, Şeyhü'l-İslam Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir. *el-Hidâye*. İstanbul: Kahraman Neşriyat.
- Mevşilî, Abdullah b. Maḥmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta’lîlî’l-Muhtâr*. Beyrut: Daru'l-kitâbu'l İlmiyye.
- Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınları), 2/446.
- Özcan, Ruhi. “İslam Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti”. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1976.
- Özcan, Ruhi. *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*. İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996.
- Paçacı, İbrahim. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Saymen, Ferit H. - Elbir, Halid K. *Türk Özel Hukuku Cilt 3 Aile Hukuku*. İstanbul: Hak Kitabevi / İsmail Akgün Matbaası, 1960.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsûṭ*. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Şâban, Zekiyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Şafîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. b.y. Dâru'l- vefa’, 1322.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. *Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi*. Ankara: Mekromedya, 2009.
- Tanrıverdi, Hasan. İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38. 2011.

- TBK. Türk Borçlar Kanunu. (Kanun No: 6098). Resmi Gazete Sayı No 27836 (4 Şubat 2011). Erişim 25 Mart 2022.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf>
- TMK. Türk Medeni Kanunu. (Kanun No: 4721). Resmi Gazete Sayı No 24607 (8 Aralık 2001). Erişim 12 Ocak 2022.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Türkmen, Ahmet. “Yargıtay’ın Bağıslama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması“, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2. 2020.
- Uyanık, Memet Zeki. “İslam Aile Hukukunda Evlilik Ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47. Kasım 2019.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, E.1997/14205 K. 1997/14713. 29 Aralık 1997.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 1983/2-814, K. 1984/242. 14 Mart 1984.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Çelik Şura Yayınları, 1993.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. 10 Cilt. Konya: Risale Yayınevi, 1994.